

Мінімальні стандарти належного поводження з дітьми в місцях несвободи

науково-практичний посібник

МІНІМАЛЬНІ СТАНДАРТИ НАЛЕЖНОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Представництво Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні
Харківський інститут соціальних досліджень
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Здійснено в рамках проекту за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні. / Supported by the Democracy Grants Program of the U.S. Embassy in Ukraine. The views of authors do not necessarily reflect the official position of the U.S. Government

Думки, висловлені в цій публікації, не обов'язково відображають політику та погляди Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ)

Автори – укладачі:

Бєлоусов Ю. Л., Кобзін Д. О., Черноусов А. М., Сірман Р. М.

Запропоновані мінімальні стандарти належного поводження з дітьми в місцях несвободи є важливим інструментом для проведення моніторингів. Вони будуть корисними для використання як у діяльності національного превентивного механізму, так і в рамках будь-яких інших моніторингів. Стандарти є найзагальнішими критеріями, які можна використовувати в ході моніторингових візитів до місць несвободи, де утримуються діти. Список мінімальних стандартів доброго поводження з дітьми в місцях несвободи допоможе моніторингу таких місць стати більш професійним, а керівництву таких закладів — отримати уявлення про той мінімум умов, до якого необхідно прагнути, працюючи з дітьми.

Даний посібник може стати корисним моніторам місць несвободи, працівникам місць несвободи, волонтерам та усім, кому небайдужа доля дітей в таких закладах.

Мінімальні стандарти належного поводження з дітьми в місцях несвободи
/Кол.авторів – Харків: ХІСД, 2013. – 88 с.

Розділ 1	МІНІМАЛЬНІ СТАНДАРТИ НАЛЕЖНОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ
08	1. БЕЗПЕКА ДІТЕЙ В ЗАКРИТИХ УСТАНОВАХ
08	Безпека при конвоюванні та (або) переміщенні
10	Безпека після прибуття до установи
10	Захист від суїциду
11	Неналежне поведження
13	Інформування про права. Система скарг процедури.
14	Контакт із навколишнім світом.
15	Цькування (bullying)
16	Обшуки
17	Застосування сили
18	Ізоляція
20	2. СИСТЕМА ПОКАРАНЬ ТА ЗАОХОЧЕНЬ.
20	Заохочення
22	Покарання
24	3. МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
24	Приміщення
26	Одяг. Взуття
26	Особисте майно дітей
27	Можливість замовляти товари, одержувати посилки. Харчування
30	4. ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ
32	5. РІВНІСТЬ І ТОЛЕРАНТНІСТЬ
34	6. МЕДИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ
38	7. ОСВІТА ТА ДІЯЛЬНІСТЬ
38	Час за межами камери/кімнати
39	Освіта, навчання та навички

41	Заходи з ведення та управління освітою та розвитком навичок
42	Фізичне виховання та здорове життя
44	8. РЕАБІЛІТАЦІЯ/ПОВЕРНЕННЯ В ГРОМАДУ
46	Ведення випадків дітей, які можуть становити загрозу для суспільства після звільнення
47	Планування реінтеграції
48	Реінтеграція дітей з особливими потребами
49	Заохочення та підтримка відновлення сімейних стосунків
50	Можливість підтримувати контакти
51	Відвідування

Розділ 2 ВІТЯГИ З НОРМАТИВНИХ АКТІВ, ЯКІ МІСТЯТЬ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ДОБРОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

54	Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (витяги)
55	Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) (витяги)
56	Основні принципи поводження з ув'язненими (витяги)
57	Принципи ефективного розслідування і документації катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (витяги)
60	Зведення принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню або ув'язненню в будь-якій формі (витяги)
66	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (витяги)
69	Європейські пенітенціарні правила (витяги)
76	Конвенція про права дитини (витяги)
82	Конвенція про права інвалідів (витяги)

ВСТУП

В Україні налічується 750 місць несвободи, у яких протягом року утримуються близько 100 000 дітей. Це можуть бути, як місця позбавлення волі (СІЗО, колонії), так і заклади, які дитина не може залишити з власної волі (притулки, приймальники-розподільники та різного типу інтернатні заклади). Не секрет, що діти в таких місцях піддаються безлічі небезпек і ризиків — від неналежного забезпечення їхніх потреб та ненадання необхідної допомоги, до випадків жорстокого поводження. Наслідки таких порушень можуть бути найжахливішими. Саме тому заклади, де утримуються діти, повинні підлягати регулярному моніторингу.

Створений в 2012 році Національний превентивний механізм (НПМ) обрав за пріоритетний напрямок роботи моніторинг саме місць несвободи, де перебувають діти. Підсумком цієї роботи вже стали візити до сотні таких місць несвободи та створення спеціальної доповіді НПМ, присвяченої дотриманню прав дітей в установах соціальної реабілітації. Однак повсякденна робота превентивного механізму, що ґрунтується на регулярних відвідуваннях місць несвободи представниками громадськості, показує, що не тільки моніторам, але часто й самим працівникам державних закладів іноді важко зрозуміти, що є мінімальним рівнем належного поводження з дитиною в місцях несвободи. Іншими словами, що буде належним поводженням, а що — ні.

Традиційне для працівників державних закладів використання нормативних актів різного рівня (від державних до виданих у рамках закладу) у цьому випадку не допомагає. Це пов'язане з низкою причин — від застарілих норм у більшості місць несвободи до цілковитої відсутності будь-яких стандартів забезпечення належного перебування дітей у таких місцях. Наслідком цього є не стільки недостатня ефективність моніторингів, скільки тотальна непоінформованість працівників закладів несвободи, у яких утримуються діти, про те, які для цього слід створити умови.

Саме тому, мінімальні стандарти належного поводження з дітьми в місцях несвободи є важливим інструментом для проведення моніторингів, зокрема, як у рамках національного превентивного механізму, так і в рамках будь-яких інших моніторингів. Стандарти є загальнішими критеріями, які можна використовувати в ході візитів до місць несвободи, де утримуються діти. Це дозволяє навіть найменш досвідченому монітору доволі впевнено оцінювати, наскільки умови утримання дітей і поводження з ними є належними та відповідають інтересам цих дітей.

Водночас ми сподіваємося, що ці стандарти згодом стануть спрямовальною силою для самих працівників закладів місць несвободи, розширю-

ючи їхнє розуміння належного поведіння й умов, які необхідно створити й підтримувати для дітей.

Основою для даної збірки стандартів стали, у першу чергу, численні міжнародні нормативні акти — від обов’язкових для виконання конвенцій до рекомендаційних правил. Саме в них, завдяки багаторічній експертній роботі сьогодні акумульовано правила щодо умов утримання дітей у місцях несвободи, нижче яких не можна опускатися. Крім того, стандарти, зазначені в документах такого типу, постійно оновлюються, з року в рік підвищуючи планку належного поведіння. Також за основу автори використовували закордонний досвід, зокрема критерії оцінювання поведіння з дітьми, які перебувають в установах позбавлення волі, розроблені Інспекторатом в’язниць Великобританії. Там вони також є певним відкритим для обговорення й внесення змін зведенням загальних критеріїв, які потрібно враховувати в ході моніторингу.

Звертаємо вашу увагу, що запропоновані стандарти згруповані у вісім блоків: безпека дітей в закритих установах (1), система покарань та заохочень (2), матеріальне забезпечення (3), поведіння з дітьми (4), рівність і толерантність (5), медичне обслуговування (6), освіта та діяльність (7), реабілітація/повернення в громаду (8). Звичайно, наведений перелік не є вичерпним, але він дозволяє охопити загальну картину щодо становища перебування дитини в закладі. Кожний із блоків містить багато конкретних та достатньо легко вимірюваних критеріїв, наявність або дотримання яких демонструє роботу адміністрації закладу для забезпечення прав дітей.

Ми сподіваємося, що список мінімальних стандартів належного поведіння з дітьми в місцях несвободи допоможе моніторингу таких місць стати більш професійним, а керівництву таких закладів — отримати уявлення про той мінімум умов, до якого необхідно прагнути, працюючи з дітьми.

Колектив авторів висловлює щире подяку учасникам національних тренінгів з вивчення мінімальних стандартів належного поведіння з дітьми в місцях несвободи, що проходили у м. Алушта, АР Крим з 7 по 14 жовтня 2013, які своєю активною роботою суттєво допомогли авторам скорегувати набір мінімальних стандартів щодо поведіння з дітьми у місцях несвободи.

Розділ 1

МІНІМАЛЬНІ СТАНДАРТИ НАЛЕЖНОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

БЕЗПЕКА ДІТЕЙ В ЗАКРИТИХ УСТАНОВАХ

1.1 БЕЗПЕКА ПРИ КОНВОЮВАННІ ТА (АБО) ПЕРЕМІЩЕННІ

- ▶ Діти та підлітки під час переміщення знаходяться у безпечних умовах і з ними поводяться гідно.
- ▶ Діти не проводять тривалий час у судах після розгляду їх справи.
- ▶ Діти тримаються у боксах автомобілів мінімально необхідний час.
- ▶ Дітей етапують у спеціальних автомобілях, які є безпечними, чистими та зручними з місцями, необхідними для зберігання засобів надання первинної медичної допомоги, а також санітарно – гігієнічними засобами для дівчат.
- ▶ Дітям надають необхідні перерви для прийняття їжі/пиття перед переведенням чи перевезенням, які відповідають часу такого переведення/перевезення.
- ▶ Дітей заборонено тримати у спеціальних фургонах поза межею приймального відділення.

- ▶ Особисті речі та готівкові кошти супроводжують ще не засуджених дітей до суду, а також тих, кого переводять.
- ▶ Конвойний персонал з дітьми поводить з повагою під час всього часу конвоювання/переведення.
- ▶ Діти можуть отримувати довідкову інформацію під час переведення/конвоювання шляхом отримання детальних інструкцій та через процедуру подання скарг.
- ▶ Діти знаходяться у безпечних умовах під час усього часу конвоювання, а їх індивідуальним потребам надається необхідна увага.
- ▶ З дітьми поводяться у відповідності до їх індивідуальних потреб, заснованих на письмовій інформації, яка супроводжує підлітка, усного інструктажу персоналу та їх спостережень.
- ▶ Засоби стримання/зв'язування використовуються лише на підставі оцінки ризиків.
- ▶ Персонал забезпечує захист від цькування під час конвоювання.
- ▶ Відповідні автомобілі використовуються для транспортування дітей та підлітків із різними потребами:
  - › вагітних дівчаток/жінок із малюками;
  - › дітей із вадами;
  - › хлопці та дівчата конвоюються окремо та ніколи разом із дорослими в'язнями.
- ▶ Дівчат завжди супроводжує як мінімум одна жінка – наглядачка.
- ▶ Вразливі аспекти такі як складності у спілкуванні мають бути задокументовані та взяті до уваги.
- ▶ Дітям мають бути запропоновані відеоконференції із залами судових засідань за їх вибором.
- ▶ Дітей відповідно готують до кожного переміщення з установи.
- ▶ Діти мають розуміти куди вони їдуть та чого очікувати після приїзду.
- ▶ Дітям надається інформація про установу, до якої вони спрямовуються у спосіб та мовою, яку вони розуміють.
- ▶ Дітей попереджають про заплановані переведення таким чином, що вони в змозі зробити телефонний дзвінок родині, родичам та/або захиснику (є предметом обмеження у разі суттєвих загроз безпеки).
- ▶ Діти мають доступ до одягу відповідно до сезону таким чином, що вони можуть не носити тюремний одяг під час судових засідань.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

*Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
Рекомендація Res (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.*

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.

Основні принципи поведіння з ув'язненими.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Рекомендація CM/Rec (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі ("Бангкокські правила").

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

Конвенція про права дитини.

Загальна декларація прав людини.

1.2 БЕЗПЕКА ПІСЛЯ ПРИБУТТЯ ДО УСТАНОВИ

- ▶ З дітьми та підлітками поводяться з повагою, а також забезпечують безпечне перебування після прибуття до установи та у перші дні під вартою.
- ▶ Потреби дітей та підлітків визначають та вирішують, а також надають їм підтримку у першу ніч під вартою.
- ▶ Під час поміщення молодого людини до в'язниці його/її має бути поінформовано про правила поведінки в установі, які є наявні послуги і як жити в умовах ув'язнення.
- ▶ Діти та підлітки, особливо ті, які знаходяться у зоні ризику, забезпечуються безпечним та охоронюваним середовищем, яке захищає їх від шкоди та приниження. Вони отримують послуги, які розроблені для надання безпечної та ефективної турботи та підтримки.

1.3 ЗАХИСТ ВІД СУЇЦИДУ

- ▶ Діти, які є в зоні ризику членушкодження чи самогубства отримують персональний та постійний догляд та підтримку з метою задоволення їх індивідуальних потреб.
- ▶ Детальний план опіки та підтримки складається разом та за участі дитини, який ідентифікує потреби разом із представниками персоналу, відповідальними за їх підтримку, включаючи «особистих» офіцерів /ключових працівників, а також їх заступників.
- ▶ Усі можливі джерела допомоги та підтримки розглядаються у якості частини плану опіки.
- ▶ Персональні фактори чи значні події, які можуть стати каталізаторами до самоушкодження визначаються та включаються до плану опіки дитини.

- ▶ Батьки/опікуни та відповідні інші залучені до оцінювання планів опіки та їх перегляду.
- ▶ Про усі випадки самоушкоджень чи їх спроби регулярно повідомляється.
- ▶ Увесь персонал, включаючи нічні зміни, пройшов відповідне навчання з попередження самогубств та чітко розуміє що робити у таких випадках. Існує програма підвищення кваліфікації по цьому питанню.
- ▶ Серйозні інциденти детально та відповідно розслідуються з метою встановлення причин та умов, а також для промоції кращих практик.
- ▶ Де можливо, родина, друзі чи місцеві органи влади з опіки інформуються про події та запрошуються до участі в опіці над дитиною.
- ▶ План дій персоналу підлягає перегляду та перезатвердженню на відповідний висновкам розслідування за результатами суїцидальної смерті.
- ▶ Запроваджені заходи для продовження опіки та підтримки після закінчення дії плану.
- ▶ Всі діти проходять оцінювання після завершення дії індивідуального плану з метою встановити чи потрібні подальші дії.
- ▶ Уся інформація про дітей з ризиком самоушкодження чи самогубства та які готуються до звільнення, за згодою особи, передається відповідним посадовцям для підтримки у громаді.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Рекомендація Rec (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.

Основні принципи поводження з ув'язненими.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Рекомендація CM/Rec (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

1.4 НЕНАЛЕЖНЕ ПОВОДЖЕННЯ

- ▶ Діти захищені від неналежного поводження з боку дорослих та інших дітей та підлітків.
- ▶ Персонал впевнено та без загроз конфіденційності ставить питання про поводження будь-кого з персоналу по відношенню до дітей та управління дитячим колективом.

- ▶ Будь-яка заява про неналежне поводження з дитиною з боку персоналу спрямовується до офіцера, якого визначено місцевим органом, чия роль чітко окреслена у політиці захисту дитини.
- ▶ У разі виявлення факту жорстокого поводження чи підозри, здійснюються невідкладні та належні дії для захисту неповнолітнього.
- ▶ Процедури розслідування та послідовні дії місцевих органів чітко прописані у політиці захисту дитини.
- ▶ Критерії розслідування враховують специфіку потреб дитини в місцях несвободи.
- ▶ Існує детальна система «стримувачів та противаг» забезпечує те, що всі заяви про погане поводження будуть належно розслідувані мінімум двома представниками наглядових структур, які мають відповідний досвід таких розслідувань та здатні здійснювати такі розслідування незалежно та об'єктивно.
- ▶ Персонал ознайомлений зі своїми професійними та персональними обов'язками щодо опіки над дітьми та проходить відповідні тренінги.
- ▶ Персонал знаходиться під постійним наглядом та отримує підтримку після їх залучення у розкриття факту жорстокого поводження.
- ▶ Відвідувачі та родичі знають, як звернутися до місцевого органу, якщо в них з'являється підозра щодо того, що з дитиною погано поводитися чи поводяться під час перебування під вартою.
- ▶ Діти можуть поставити питання про погане поводження щодо них до низки посадових осіб та служб за межами установи, як –то: члени родини чи соціальний працівник. Їм також розповідають про допомогу, яку вони отримують для себе чи інших від незалежних адвокаційних служб, зовнішніх вихователів, місцевих органів у справах дітей, громадських організацій.
- ▶ Установа забезпечує цілу низку терапевтичних, консультативних та дорадчих служб, як безпосередньо так і через зовнішніх провайдерів, які є в наявності для дітей, які постраждали від будь-якої форми насильства.
- ▶ База даних випадків жорстокого поводження вміщує усі заходи по захисту дитини, результати розслідувань, а також дані про ті розслідування, які ще тривають. Це здійснюється із дотриманням режиму конфіденційності і так, що такий режим таємності досягається шляхом надання доступу відповідальному від керівництва установи.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рекомендація Res (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.

Основні принципи поводження з ув'язненими.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Рекомендація СМ/Рес (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі ("Бангкокські правила").

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

Конвенція про права дитини.

Загальна декларація прав людини.

1.5 ІНФОРМУВАННЯ ПРО ПРАВА. СИСТЕМА СКАРГ І ПРОЦЕДУРИ

- ▶ Діти знають причину їх поміщення до місця несвободи, вирок, діагноз.
- ▶ Усі діти можуть отримати правову допомогу від фахівців по мірі необхідності. Усю необхідну інформацію про це розміщують на спеціальних стендах, у буклетах, а також надають під час спеціальних занять і зустрічей.
- ▶ Дітям пояснюють умови дострокового звільнення, можливі варіанти, а також з ними обговорюють їхні права в цій сфері, пріоритети для такого звільнення.
- ▶ Діти мають можливість подавати скарги, які є ефективними, своєчасними й простими.
- ▶ Персонал докладає зусиль, щоб допомогти дітям, не змушуючи їх проходити через усю офіційну процедуру подання скарг.
- ▶ Діти постійно мають доступ до всіх необхідних форм, зразків подання скарг і можуть заповнювати й подавати їх в умовах конфіденційності, не побоюючись переслідування або покарання.
- ▶ Усі скарги, формальні й неформальні, розглядаються з усією серйозністю, з урахуванням індивідуальних обставин і відповідним чином розслідуються.
- ▶ Діти одержують у зрозумілій формі всю необхідну інформацію про те, як розглядається їхня скарга.
- ▶ Діти мають постійний доступ до всієї інформації про органи й організації, як державні (прокуратура, омбудсмен), так і недержавні, до яких вони можуть поскаржитися.
- ▶ Діти ознайомлені з процедурами оскарження дій персоналу.
- ▶ Дітей інформують про їхні права усно або письмово, у зрозумілій формі, і проводять спеціальну роботу, щоб допомогти їм використовувати свої права в повсякденному житті.

- ▶ Персонал активно працює, щоб розповісти дітям про їхні права, і не існує жодних формальних або неформальних санкцій, які б перешкодили дітям відстоювати свої права.
- ▶ Діти мають можливість спілкуватися телефоном у конфіденційних умовах, за допомогою листів зі своїм адвокатом, представником або представником організації, яка надає їм юридичну допомогу або консультації.
- ▶ Листування з адвокатом, представниками організацій, які надають юридичну допомогу, є конфіденційним.
- ▶ Діти, які займаються відстоюванням своїх прав, повинні мати безперешкодний доступ до марок, конвертів, паперу та авторучок. Також вони не повинні бути обмеженими в доступі до листування.
- ▶ Персонал і діти заохочуються до неформального розгляду заявок і прохань, у разі можливості перед тим, як використовувати формальні шляхи.
- ▶ Інформація про різні сервіси, послуги є доступною й викладеною доступною мовою в усій установі.
- ▶ Діти можуть написати заяви й прохання в безпечній і конфіденційній обстановці.
- ▶ Усі заяви розглядаються максимально справедливо, вчасно.
- ▶ Усі діти обов'язково одержують відповідь на свої заяви.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Ключові принципи з захисту всіх осіб, що знаходяться під будь-якою формою позбавлення волі або ув'язнення.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Конвенція про права дитини.

Конвенція про права інвалідів.

Декларація з захисту постраждалих від катувань та іншого жорстокого, нелюдського та принижуючого поводження або покарання.

Європейські пенітенціарні правила.

Європейські правила для неповнолітніх, що вчинили злочин та були засуджені до позбавлення волі.

Правила ООН з захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Факультативний протокол до Конвенції ООН проти катувань та іншого жорстокого, нелюдського та принижуючого поводження.

Принципи ефективного розслідування та документації катувань та іншого жорстокого, нелюдського та принижуючого поводження.

1.6 КОНТАКТ ІЗ НАВКОЛИШНІМ СВІТОМ

- ▶ Діти можуть підтримувати контакт із навколишнім світом за допомогою регулярного й простого доступу до пошти, телефону й інших засобів комунікації.

- ▶ Діти можуть надсилати принаймні два листи на тиждень. Їх заохочують до цього й допомагають їм.
- ▶ Не накладається жодних обмежень на те, скільки листів може отримати дитина.
- ▶ Листи дітей відправляються й передаються їм вчасно.
- ▶ Дитяча пошта може відкриватися тільки для виявлення незаконних вкладень або в крайньому випадку зафіксованого спрямованого прочитання.
- ▶ Листи, захищені законом (прокуратура, омбудсмен), не можуть бути відкриті персоналом.
- ▶ Діти мають щоденний доступ до телефонів і здійснюють дзвінки безкоштовно або за найменшими тарифами.
- ▶ Діти можуть мати і зберігати власні телефони.
- ▶ Діти, яких не відвідують, мають можливість здійснювати дзвінки частіше за інших.
- ▶ Діти мають доступ до електронної пошти в разі можливості.
- ▶ Діти повинні знати, якщо їхня пошта або телефонні дзвінки перлюструються.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Ключові принципи з захисту всіх осіб, що знаходяться під будь-якою формою позбавлення волі або ув'язнення.

Конвенція про права дитини.

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.

Міжнародний пакт про цивільні та політичні права.

Європейські пенітенціарні правила.

Європейські правила для неповнолітніх, що вчинили злочин та були засуджені до позбавлення волі.

Правила ООН з захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими.

Універсальна Декларація з прав людини.

Правила ООН щодо поводження жінками в ув'язненні та заходи не пов'язані з позбавленням волі для жінок, що скоїли злочин («Бангкокські правила»).

Універсальна Декларація з прав людини.

1.7 ЦЬКУВАННЯ (BULLYING)

- ▶ Діти, що під загрозою жорсткого поводження та постраждали від цькування чи віктимні діти захищені персоналом від будь-якою подальшої віктимізації.
- ▶ Дітям забезпечено право на конфіденційне повідомлення про цькування і процедура є простою та безпечною для них без страху подальшого переслідування.

- ▶ Персоналу відомі усі форми цькування та віктимізації, включаючи вербальне та фізичне насильство, крадіжки, погрози насильством чи напади.
- ▶ Конкретна увага приділяється визначенню та захисту вразливих дітей, які можуть бути віктимізовані через природу їх злочину чи особистих обставин.
- ▶ Стратегія зменшення насильства пояснюється дітям під час поміщення і вони знають, де вони можуть отримати допомогу та написати заяву про цькування та віктимізацію.
- ▶ Діти захищені завдяки оцінці ризиків при їх розміщенні в приміщеннях, які є регулярними, охоплюючими та з ефективним моніторингом.
- ▶ Можливість цькування мінімізована завдяки широкому спектру захисних заходів.
- ▶ Діти, які повідомили про цькування є захищеними від подальшого залякування чи віктимізації завдяки плану заходів з безпеки, який задовольняє їх індивідуальні потреби.
- ▶ Батьки/опікуни дітей, а також їх друзі можуть повідомляти про будь-які свої занепокоєння щодо цькування. Анкета опитування відвідувача містить питання про безпеку.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

*Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.*

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Рекомендація СМ/Rec (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Конвенція про права дитини.

Загальна декларація прав людини.

1.8 ОБШУКИ

- ▶ Обшукові заходи по відношенню до дітей повинні бути відповідним чином обґрунтовані та пропорційні ризикам.
- ▶ Особистий обшук з роздяганням можливий лише на підставі оперативної інформації та здійснюється лише після глибокої оцінки ризиків заподіяння шкоди підліткам чи іншим особам. Санкціонування відповідальним керівником має чітко фіксуватися разом із усім обґрунтуванням.
- ▶ Під час обшуку проти дітей ніколи не застосовують силу.

- ▶ Обшук з роздяганням здійснюється чутливо.
- ▶ Дітей обшукують з роздяганням лише за наявності не менш як одного працівника однієї із них статі. Враховуються релігійні/культурні потреби.
- ▶ Дітей інформують про те, що їх камери/кімнати чи особисті речі оглядаються та залишаються у тому самому стані, що й до обшуку.
- ▶ Обшуки є сфокусованими, а не звичайними. Їх проводять чутливо та процес чітко роз'яснюється.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

*Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
Рекомендація Rec (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.*

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.

Основні принципи поводження з ув'язненими.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Рекомендація CM/Rec (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі ("Бангкокські правила").

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

Конвенція про права дитини.

Загальна декларація прав людини.

1.9 ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ

- ▶ У разі фізичного стримання дітей, має застосовуватися мінімальний ступінь сили на якомога короткий необхідний термін, підготовленим персоналом з використанням затверджених технік. Після застосування обмежень, за дітьми встановлюється відповідний моніторинг та надається необхідна допомога.
- ▶ Увесь персонал навчений та підтримує техніки зниження застосування сили.
- ▶ Існують можливості для того, щоб «охолонути/відійти» для дітей, які тимчасово втратили самоконтроль чи дають чіткі знаки про те, що вони ось-ось втратять самоконтроль і являють ризик заподіяння шкоди собі чи оточуючим.
- ▶ Персонал навчають застосуванню необхідної сили, затвердженими техніками, включаючи за необхідності контроль та обмеження.

- ▶ Спричинення болю не застосовується.
- ▶ Наручники використовуються лише тоді, коли підтвердження їх застосування у якості безпечної опції, та за відповідним наказом.
- ▶ Батьки /опікуни, та ті, які наглядають за дітьми місцеві органи сповіщаються про випадки застосування стримування де це можливо.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рекомендація Res (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.

Основні принципи поводження з ув'язненими.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Рекомендація CM/Res (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі (“Бангкокські правила”).

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

Конвенція про права дитини.

Загальна декларація прав людини.

1.10 ІЗОЛЯЦІЯ

- ▶ Ізоляція дітей не використовується у якості покарання.
- ▶ Існує чітка стратегія з використання усіх видів ізоляції.
- ▶ Дітей не ізолюють з метою покарання та рішення їх ізолювати має бути обґрунтовано та санкціоновано належним чином.
- ▶ Існує чітка стратегія з використання усіх видів ізоляції.
- ▶ Дітей не ізолюють з метою покарання та рішення їх ізолювати має бути обґрунтовано та санкціоновано належним чином.
- ▶ Діти, яких тимчасово ізолювали, мають індивідуальний план корекції, який гарантує, що увесь їх час перебування у ізоляторі їх проблемна поведінка зазнає корекції. Зміст таких планів має бути належним чином пов'язаний з усіма іншими, які застосовуються до даної дитини. Ті, кого тимчасово, ізолювали від щоденних заходів мають бути задіяні у інших.
- ▶ План включає покрокову реінтеграцію та успішне повернення підлітка до

нормального місця перебування якомога швидше. Дітей ізолюють на якомога коротші терміни.

- ▶ Перегляди справи дитини щодо ізоляції здійснюються як мінімум щотижня та увесь дотичний персонал подає до нього інформацію.
- ▶ Остаточний перегляд дозволяє дитині обговорити період її ізоляції.
- ▶ Батьки/опікуни та відповідні професіонали, включаючи соціальних працівників та адвокатів, залучаються за необхідності.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рекомендація Rec (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.

Основні принципи поводження з ув'язненими.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Рекомендація CM/Rec (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі ("Бангкокські правила").

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

Конвенція про права дитини.

Загальна декларація прав людини.

СИСТЕМА ПОКАРАНЬ ТА ЗАОХОЧЕНЬ

- ▶ Місце несвободи має систему покарань та заохочень.
- ▶ Система чітко та детально виписана у статутних документах та на рівні законів.
- ▶ Кожна дитина має доступ до інформації про покарання та заохочення.
- ▶ Система проста і зрозуміла.
- ▶ Така система не використовує дискримінаційні індикатори (вік, стать, колір шкіри, діагноз тощо).
- ▶ Система покарань та заохочень є предметом постійного перегляду з боку керівництва та органів, які здійснюють нагляд

2.1 ЗАОХОЧЕННЯ

- ▶ Діти мотивовані схемою стимулів, які заохочують спроби та добру поведінку та застосовують санкції у відповідь на погану поведінку.
- ▶ Схема відповідає віковій та легка у розумінні персоналом та підлітками.
- ▶ Дітей інформують про схему у форматі та мовою, яка їм зрозуміла.
- ▶ Інформація про схему широко розміщена по всій установі

- ▶ Існує істотна різниця між рівнями стимулювання відповідальної поведінки та неприйняття поганої поведінки.
- ▶ Діти та персонал чітко представляють критерії просування та покарання
- ▶ Поведінка дітей регулярно переглядається відповідним персоналом і їх заохочують до персональної участі. Діти чітко розуміють, що вони мають зробити для свого просування.
- ▶ Дітей інформують про їх досягнення в схемі, вони мають доступ до рапортів, які складені на них, а також мають можливість коментувати їх.
- ▶ Діти, які негативно просуваються отримують попередження заздалегідь та пояснення причини зміни їх статусу.
- ▶ Діти можуть оскаржувати рішення щодо них та отримують допомогу у такій процедурі.
- ▶ Статус дитини може змінюватися тільки після перегляду.
- ▶ Схема заохочень і стягнень є пропорційною і застосовується чесно, прозоро та послідовно
- ▶ Діти під час переведення з інших установ зберігають свій високий статус.
- ▶ Схема прямо чи опосередковано не дискримінує дітей.
- ▶ Відсутність просування з найнижчих рівнів режиму розслідується з метою визначення будь-яких питань, які викликають проблеми, такі як загальні складнощі.
- ▶ Для тих дітей, які знаходяться на найнижчому щаблі схеми існує план з допомоги у просуванні. Він включає маленькі, досяжні цілі.
- ▶ Схема оцінюється на впливовість, моніториться та переглядається як мінімум раз на квартал з метою перевірки справедливості та заохочення відповідальної поведінки. Консультації з підлітками проводяться мінімум один раз на рік.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рекомендація Res (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.

Основні принципи поводження з ув'язненими.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Рекомендація CM/Res (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

2.2 ПОКАРАННЯ

- ▶ Діти підлягають низці пропорційних дисциплінарних процедур, які застосовуються справедливо та обґрунтовано.
- ▶ Існують чіткі політики, які описують дисциплінарні процедури, включаючи різницю між типами процедур, наприклад рапорти на дітей та постанови про притягнення до дисциплінарної відповідальності.
- ▶ Притягнення до дисциплінарної відповідальності відбувається у відповідній віку атмосфері та чіткій, справедливій манері.
- ▶ Дисциплінарні процедури завжди детально фіксуються.
- ▶ Результати дисциплінарного розслідування та покарання є відповідними вікові та здійснюються справедливо та змістовно. Враховуються пом'якшувальні обставини.
- ▶ Покарання може бути припинене та включати можливість відновлення.
- ▶ Існують контрольні заходи, які мають оцінку впливу.
- ▶ Дані про всі дисциплінарні процедури моніторяться на постійній основі.
- ▶ Діти, які є предметом дисциплінарних процедур, розуміють за що їх притягують до відповідальності, наслідки та санкції, які вони проходять.
- ▶ Інформація про дисциплінарний процес є доступною для дітей у форматі та мовою, яку вони розуміють.
- ▶ Усі діти, по відношенню до яких здійснюються дисциплінарні процедури отримують час та підтримку для підготовки їх справи та заохочуються до пошуку необхідних порад.
- ▶ Дітей інформують, що вони можуть отримати підтримку від адвоката до початку дисциплінарних процедур і це фіксується у протоколі. За необхідності, дисциплінарні процедури не розпочинаються без присутності представника або адвоката.
- ▶ Результати розслідування та покарання повністю роз'яснюються дітям та детально фіксуються.
- ▶ Дітям відомі процедури оскарження під час дисциплінарних проваджень та їх право на адвоката.
- ▶ За необхідності, звинувачення серйозного характеру спрямовуються до незалежного судді.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

*Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
Рекомендація Res (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.*

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.

Основні принципи поводження з ув'язненими.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Рекомендація СМ/Рес (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі ("Бангкокські правила").

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

Конвенція про права дитини.

Загальна декларація прав людини.

МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

3.1 ПРИМІЩЕННЯ

- ▶ Діти живуть у безпечних, чистих, гідних приміщеннях, що їх регулярно ремонтують.
- ▶ У камерах і вигодах світло, вони добре обладнані й відремонтовані.
- ▶ Приміщення вільні від точок опори, зачіпок.
- ▶ Приміщення чисті і добре пахнуть.
- ▶ У приміщеннях є гарна вентиляція (як природна, так і примусова), але без надмірного шуму.
- ▶ На стінах немає графіті й образливих написів.
- ▶ У приміщеннях підтримується комфортна температура.
- ▶ У камерах є туалети, які проглядаються.
- ▶ Приміщення мають адекватне денне і добре нічне освітлення.
- ▶ Кожна дитина має власні ліжко, стілець, тумбочку, а також необхідне місце для зберігання особистих речей.
- ▶ Дітям дозволено персоналізувати свій особистий простір (прикрашати, розмішувати фото, плакати тощо).
- ▶ Діти мають постійний доступ до питної води, туалету й можливості помитися.
- ▶ Місце, де утримуються діти, тихе й спокійне, у міру можливості захищене від інцидентів, які заважають дітям відпочивати й спати.

- ▶ Діти мають доступ до телефону як мінімум один раз на день.
- ▶ Телефони розташовані в тихому місці, де забезпечено мінімальну приватність.
- ▶ Усі оголошення й правила розташовані в доступних місцях.
- ▶ Діти мають можливість проводити час у спеціально обладнаних приміщеннях та на ігрових майданчиках на вулиці.
- ▶ Діти почуваються в безпеці в камерах, кімнатах та інших місцях перебування.
- ▶ Існують ефективні запобіжники для того, щоб діти не могли зазнати каліцтва, наприклад, звичайне спостереження, системи відеоспостереження, спеціальний дизайн приміщень.
- ▶ Персонал добре обізнаний про всі можливі ризики для дітей. У необхідні моменти здійснюються додаткові заходи з посилення безпеки (наприклад, під час занять спортом або приймання їжі).
- ▶ Діти, які засуджені за провини або злочини, утримуються окремо від інших дітей.
- ▶ Усі діти утримуються в приміщеннях з урахуванням сумісності й можливих ризиків спільного проживання. Загрози й ризики постійно моніторяться.
- ▶ Побутові приміщення відповідають усім потребам і стандартам чистоти й постійно моніторяться персоналом.
- ▶ Усі діти мають можливість негайно повідомити про небезпеку й свої потреби.
- ▶ У деяких випадках діти мають приміщення, де можуть усаїтнитися, й ключі від своїх кімнат.
- ▶ Вічка в камерах вільні від затуляння.
- ▶ Діти мають можливість утримувати свої кімнати, камери й інші приміщення в чистоті й заохочуються до цього.
- ▶ Діти мають доступ до необхідних засобів особистої гігієни й санітарних засобів.
- ▶ Діти мають можливість приймати душ і митися щодня й негайно після фізичних вправ або роботи, перед відвідуванням суду або побаченнями.
- ▶ Свіжовипрана білизна доступна для всіх наново прибулих і як мінімум міняється раз на тиждень для інших.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Ключові принципи з захисту всіх осіб, що знаходяться під будь-якою формою позбавлення волі або ув'язнення.

Конвенція про права дитини.

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.

Європейські пенітенціарні правила.

Загальна Декларація прав людини.

Європейські правила для неповнолітніх, що вчинили злочин та були засуджені до позбавлення волі.

Правила ООН з захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими.

Універсальна Декларація з прав людини.

3.2 ОДЯГ. ВЗУТТЯ

- ▶ Діти мають удосталь чистого одягу відповідного розміру, якості, сезону.
- ▶ Діти можуть носити свій власний одяг.
- ▶ Діти мають можливість як мінімум раз на тиждень прати й прасувати власний одяг.
- ▶ Діти мають достатню кількість чистої нижньої білизни й шкарпеток, щоб змінювати їх щодня.
- ▶ Всі діти мають достатньо теплого, вологостійкого одягу й взуття, щоб вийти на вулицю в будь-яку пору року.
- ▶ У закладі існує ремонт одягу й припасування його за розмірами.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Європейські правила для неповнолітніх, що вчинили злочин та були засуджені до позбавлення волі.

Правила ООН з захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими.

3.3 ОСОБИСТЕ МАЙНО ДІТЕЙ

- ▶ Майно дітей зберігається в безпечному місці, де вони можуть мати до нього доступ у будь-який момент.
- ▶ Кількість речей, які може зберігати дитина, відповідає її індивідуальним потребам.
- ▶ Діти можуть одержувати посилки. Недозволені речі можуть зберігатися в спеціальному місці й видаватися дітям, коли ті залишають заклад.
- ▶ Дитячі речі маркуються перед тим, як бути прийнятими на зберігання.
- ▶ діти можуть одержати свої речі за запитом або у випадку виходу із закладу.
- ▶ У випадку втрати речей у сховищі діти одержують адекватну втраті компенсацію.
- ▶ Існує офіційно затверджений на законних підставах список речей, які дозволено зберігати. Заборони повинні бути обґрунтованими й адекватними.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.

Європейські пенітенціарні правила.

Правила ООН з захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими.

Загальна Декларація прав людини.

3.4 МОЖЛИВІСТЬ ЗАМОВЛЯТИ ТОВАРИ, ОДЕРЖУВАТИ ПОСИЛКИ. ХАРЧУВАННЯ

- ▶ Діти мають можливість замовляти необхідні товари за звичайними цінами для своїх потреб і робити це безпечно.
- ▶ Дітей навчають, як використовувати гроші, заохочують розпоряджатися ними самостійно й раціонально.
- ▶ Діти мають доступ до широкого спектра товарів, за розмаїттям і цінами порівнянню з найближчим супермаркетом.
- ▶ Список товарів, доступних дітям, періодично оновлюється, публікується і є доступним.
- ▶ Зміна цін повинна бути обґрунтованою і спиратися на зміну цін за межами закладу.
- ▶ Діти мають можливість купувати товари й одержувати їх протягом 24 годин після замовлення.
- ▶ Діти мають можливість купувати товари як мінімум раз на тиждень.
- ▶ Особистий рахунок дитини повинен обслуговуватися сумлінно, дитина повинна мати можливість контролювати його.
- ▶ Діти мають можливість замовляти товари за каталогами, не сплачуючи додатково за цю послугу.
- ▶ Доставка й пакування товарів відбувається під якісним спостереженням персоналу. Товари не стають причиною переслідувань дітей.
- ▶ Діти можуть замовляти й одержувати товари, пов'язані з їхнім хобі.
- ▶ Персонал постійно консультується з представниками із числа дітей про те, які ще товари повинні бути представлені в списках для замовлення.
- ▶ Товари, пов'язані зі здоровим харчуванням і способом життя, заохочуються адміністрацією.
- ▶ Дітям пропонується різноманітне харчування, яке відповідає їхнім індивідуальним потребам (у тому числі культурним, національним) і приготовлене з урахуванням усіх необхідних гігієнічних умов.
- ▶ Харчування дітей різноманітне, здорове, збалансоване.
- ▶ Діти можуть вибирати їжу, якщо вони є вегетаріанцями, або не споживають яку-небудь їжу з релігійних, культурних або медичних причин.

- ▶ Існують окремі меню для представників національних меншин, хворих, вагітних.
- ▶ Щоденне меню доступне й відповідає потребам меншин зокрема.
- ▶ Враховуються поради фахівців для складання збалансованого раціону харчування.
- ▶ Харчування є здоровим, поживним, відбиває потреби дитячого організму, що росте, й завжди передбачає не менш ніж дві поживні страви протягом дня, одна з яких — гаряча.
- ▶ Діти, яких везуть до суду, не повинні пропускати приймання їжі.
- ▶ Дітям дають перекусити щось корисне й поживне перед сном.
- ▶ Особливості харчування й меню повинні сприяти просуванню здорового харчування й способу життя.
- ▶ Діти мають постійний доступ до питної води (включаючи нічний час).
- ▶ Діти можуть висловлювати свої побажання й зауваження із приводу їжі, які враховуються в роботі кухні.
- ▶ Харчування дітей відбувається за розкладом
- ▶ Вагітні й неповнолітні, які годують, одержують необхідне додаткове харчування.
- ▶ Діти мають можливість готувати їжу, сервірувати столи, якщо в них є бажання.
- ▶ Усі місця, де зберігається й готується їжа, обладнані всім необхідним устаткуванням і належним чином обслуговуються.
- ▶ Діти, яким дозволили працювати з їжею, проходять регулярне медичне обстеження, носять відповідну уніформу й спеціально навчені. У разі можливості їм надається шанс одержати кваліфікацію.
- ▶ Персонал уважно контролює процес приготування їжі, запобігаючи псуванню їжі або будь – яким формам глуму.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Декларація про усунення усіх форм релігійної нетерпимості та дискримінації.

Конвенція про права дитини.

Ключові принципи поводження з в'язнями.

Декларація прав осіб, які належать до національних, етнічних, релігійних або мовних меншин.

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.

Європейські пенітенціарні правила.

Європейські правила для неповнолітніх, що вчинили злочин та були засуджені до позбавлення волі.

Міжнародний пакт про цивільні та політичні права.

Правила ООН з захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Правила ООН щодо поводження жінками в ув'язненні та заходи не пов'язані з позбавленням волі для жінок, що скоїли злочин («Бангкокські правила»).

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими.

Загальна Декларація прав людини.

ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ

- ▶ З дітьми поводяться гуманно і поважають їхню людську гідність. Взаємодія між дітьми й персоналом повинна бути доброзичливою, персонал має виявляти готовність допомагати дітям, але в установлених межах.
- ▶ Як мінімум раз на місяць повинні проводитися засідання консультативного комітету, де діти могли б виступити зі своїми пропозиціями й заохочувалися б висловити свої припущення, скарги безпосередньо керівництву.
- ▶ Персонал поводить професійно в будь-яких ситуаціях. Усі члени персоналу заохочуються бути більш позитивними з дітьми.
- ▶ Персонал поводить чесно, дбайливо стосовно дітей і прагне відповідати їхнім спеціальним потребам.
- ▶ Персонал демонструє зацікавленість стосовно дітей, слухає їх, дає їм можливість висловлюватися з приводу їхніх потреб.
- ▶ Персонал будує стосунки з дітьми, враховуючи сильні і слабкі сторони кожної дитини.
- ▶ Діти мають можливість упізнавати персонал. Персонал носить бейджі з іменем і посадою.
- ▶ У випадку, коли персоналу необхідно повідомити неприємну або емоційну новину дітям, це робиться віч-на-віч і з необхідним співчуттям.
- ▶ Персонал звертається до дитини на ім'я, якому віддає перевагу дитина.
- ▶ Персонал підтримує постійний контакт із дитиною, щоб знати, як вона по-

- чувається, створювати для дитини можливості повідомити про проблеми.
- ▶ Персонал веде чіткі хронологічні записи про контакти з дітьми, використовуючи щотижневі звіти, записи про кожну дитину, виділяючи особливі події. Записи повинні бути об'єктивними, детальними й відбивати взаємодію між персоналом і дітьми.
  - ▶ У закладі є певний співробітник, до якого діти можуть звертатися в будь-який момент і який у курсі їхніх повсякденних проблем і потреб. Цей співробітник пропонує підтримку й допомагає дітям одержати доступ до необхідних їм послуг і сервісів.
  - ▶ Дітей відрекомендовують співробітників, який їх курирує, протягом 24 годин після прибуття до закладу.
  - ▶ Співробітник-куратор знає особисті обставини дітей і відіграє важливу роль у їхній підтримці. Він має чіткі обов'язки й координує свої дії з іншими відділами закладу.
  - ▶ Співробітник підтримує постійний контакт із дитиною і як мінімум раз на тиждень перевіряє дітей, яких курирує, й обговорює прогрес.
  - ▶ Співробітник підтримує регулярний контакт із родинами дітей, заохочує контакт дитини з родиною й прагне спільного досягнення прогресу.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Ключові принципи з захисту всіх осіб, що знаходяться під будь-якою формою позбавлення волі або ув'язнення.

Конвенція про права дитини.

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.

Європейські пенітенціарні правила.

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими.

Міжнародний пакт про цивільні та політичні права.

Правила ООН з захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Європейські правила для неповнолітніх, що вчинили злочин та були засуджені до позбавлення волі.

Ключові принципи поводження з в'язнями.

Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку.

РІВНІСТЬ І ТОЛЕРАНТНІСТЬ

- ▶ Заклад має чітку систему заходів, спрямованих на мінімізацію всіх форм дискримінації дітей.
- ▶ Уживаються спеціальні заходи, щоб виявляти й розрізняти різні форми дискримінації, зокрема й приховані несвідомі форми дискримінації, які можуть бути виявлені в процедурах, взаєминах і поведінці. Співробітники належним чином навчені й заохочуються виділяти всі форми дискримінації й реагувати на них.
- ▶ Існує чітка система повідомлень, яка заохочує повідомляти про всі події дискримінаційного характеру в умовах безпеки й конфіденційності (якщо це потрібно).
- ▶ Діти знають, як користуватися цією системою, й заохочуються повідомляти про інциденти дискримінації.
- ▶ Існує сувора заборона на використання дискримінаційної мови як персоналом, так і дітьми.
- ▶ Керівництво демонструє чітке лідерство у викорінюванні всіх форм дискримінації (будучи прикладом і наполегливо просуваючи рівне ставлення до всіх дітей, обговорюючи це на зборах, спеціальних зустрічах).
- ▶ У закладі є різні матеріали, які розповідають дітям про рівність і недискримінацію. Проводяться спеціальні заходи, спрямовані на те, щоб діти ставали толерантнішими.

- ▶ Діти, які представляють меншини за будь-якою ознакою, одержують додаткову підтримку й увагу.
- ▶ Персонал спеціально навчений і створює шанобливу й безпечну атмосферу для дітей з різними потребами, ставиться до них гуманно й поважає їхню гідність.
- ▶ Діти з особливими потребами (як фізичними, так і психологічними або психічними) одержують усю необхідну підтримку в їхньому повсякденному житті — починаючи від облаштування простору для їхніх потреб і закінчуючи спеціальною реабілітацією.
- ▶ Персонал має чітке розуміння особливих потреб дівчат-підлітків, включаючи вагітних, і виявляє всю необхідну підтримку. Особливо це стосується питань гігієни й медицини.
- ▶ Усі діти мають можливість сповідувати свою релігію. Різні вірування шануються. Діти мають доступ до обрядів і можуть дотримуватися релігійної дієти. Існують спеціальні кімнати, де діти можуть здійснювати обряди. Діти можуть зберігати різні предмети, пов'язані зі здійсненням їхніх релігійних переконань і обрядів.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Ключові принципи з захисту всіх осіб, що знаходяться під будь-якою формою позбавлення волі або ув'язнення.

Ключові принципи поводження з в'язнями.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Конвенція усунення всіх форм дискримінації проти жінок.

Міжнародна Конвенція усунення всіх форм расової дискримінації.

Конвенція про права дитини.

Конвенція про права інвалідів.

Декларація про усунення усіх форм релігійної нетерпимості та дискримінації.

Декларація з захисту постраждалих від катувань та іншого жорстокого, нелюдського та принижуючого поводження або покарання.

Європейські пенітенціарні правила.

Європейські правила для неповнолітніх, що вчинили злочин та були засуджені до позбавлення волі.

Міжнародний пакт про цивільні та політичні права.

Правила ООН з захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Принципи ефективного розслідування та документації катувань та іншого жорстокого, нелюдського та принижуючого поводження.

Правила ООН щодо поводження жінками в ув'язненні та заходи не пов'язані з позбавленням волі для жінок, що скоїли злочин (Бангкокські правила).

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими.

МЕДИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ

- ▶ Діти одержують усе необхідне медичне піклування в повному обсязі, відповідно до їхніх потреб. Заклад і держава ведуть постійну роботу з медичного супроводу дітей.
- ▶ Медичні працівники інформовані про дітей, які утримуються в закладі; планують і вживають усі необхідні медичні заходи.
- ▶ Усі серйозні інциденти відповідним чином реєструються, про них вчасно повідомляється й вони відстежуються іншими службами за межами закладу.
- ▶ Існує чітка взаємодія з іншими медичними й соціальними службами у сфері надання медичних послуг дітям.
- ▶ Медичні працівники закладу працюють у контакт з іншими працівниками закладу, щоб вчасно одержувати інформацію про стан дітей і здійснювати повний супровід здоров'я дитини (фізичне навантаження, дієта, сон та ін.).
- ▶ Існує цілеспрямована програма підтримки дітей з різними захворюваннями, яка виконується у співпраці з іншим персоналом і лікарями за межами закладу.
- ▶ Персонал закладу має базові навички діагностування гострих станів і надання невідкладної допомоги. Проводиться постійне підвищення кваліфікації персоналу, яке дозволяє йому ефективніше здійснювати догляд за дітьми, особливо такими, що мають спеціальні потреби.
- ▶ Медики закладу мають розроблені плани лікування й догляду за дітьми,

які цього потребують. Ці плани регулярно перевіряють різні контролюючі і незалежні органи.

- ▶ У закладі є карантин і система дій у разі виникнення інфекційних захворювань.
- ▶ Уся інформація про захворювання дітей відповідним чином реєструється, вчасно передається до інших інстанцій.
- ▶ Усі діти мають рівний доступ до медичних послуг.
- ▶ Усі кімнати в медичному блоці відповідним чином підготовлені до утримання дітей і контролю за поширенням захворювань. Ці приміщення постійно прибирають, ремонтують й оновлюють.
- ▶ Діти, які утримуються в медичному блоці, мають можливість негайно повідомити про необхідність медичної й іншої допомоги.
- ▶ Усе необхідне обладнання й ліки є в наявності, мають відповідний термін придатності й перебувають у робочому стані, що регулярно моніториться.
- ▶ Персонал знає призначення всього обладнання й ліків.
- ▶ Працівники медичного блоку відрекомендовуються дітям і носять бейджі з іменами, щоб діти могли знати їх.
- ▶ Діти знають, що можуть бути оглянуті лікарем їхньої статі й що можуть вимагати цього.
- ▶ Усі послуги, які надаються молодим матерям за межами закладу, доступні й у ньому.
- ▶ Існують формальні домовленості з медичними закладами, які надають медичні послуги з діагностування й лікування вразливих дітей.
- ▶ Діти мають усю необхідну інформацію про медичні послуги, можуть одержувати нову інформацію тією мовою, яка їм зрозуміла.
- ▶ Діти знають, як і куди повідомити про проблеми, що виникають із медичною допомогою, знають процедуру звернення і те, як захистити себе у випадку ненадання допомоги або дискримінації.
- ▶ Усі звернення, що стосуються медичної допомоги, розглядаються професіоналами-медиками вчасно. Результати розгляду пояснюються в доступній формі дітям, які особисто звернулися.
- ▶ Персонал заохочує дітей піклуватися про своє здоров'я, дає відповідні поради й рекомендації.
- ▶ У закладі доступна інформація про те, як слід піклуватися про своє здоров'я. Проводяться спеціальні заняття, зустрічі, заходи із залученням фахівців, громадських організацій.
- ▶ Діти беруть участь у різних програмах й акціях, спрямованих на профілактику захворювань.
- ▶ Після прибуття дитини ретельно обстежують на предмет захворювань, особливих потреб. Результати огляду фіксують.
- ▶ Особливу увагу приділяють:
  - › наркотичній або алкогольній залежності; необхідності детоксикації;
  - › психічним проблемам;
  - › труднощам у навчанні й спілкуванні;

- › особливостям дієти;
  - › наявному лікуванню.
- ▶ Огляд і діагностику проводить спеціально навчений персонал не пізніше ніж у 24-годинний термін після прибуття.
- ▶ Дітей повністю інформують про те, як планується їхнє лікування.
- ▶ Інформування враховує вік дітей і здатність до розуміння.
- ▶ Дітей, які потребують цілодобового спостереження, розміщують у спеціальних закладах, де це може бути здійснено відповідно до їхніх індивідуальних потреб.
- ▶ Прийнятність поміщення до медичних закладів ґрунтується винятково на медичних показаннях.
- ▶ Діти, які потребують продовження лікування, повинні одержувати його без перерви після стаціонарного лікування.
- ▶ Діти мають повний доступ до послуг стоматолога, який виявляється в проходженні регулярних оглядів (включаючи обов'язковий огляд після прибуття).
- ▶ Діти одержують необхідну інформацію й засоби для гігієни ротової порожнини.
- ▶ Організована й працює екстрена допомога стоматолога.
- ▶ Усі аспекти медичної допомоги дітям, включаючи профілактику, забезпеченість засобами гігієни, контроль харчування, моніторяться незалежними інспекціями.
- ▶ Діти з проблемами психологічного й психічного характеру вчасно діагностуються, доглядаються, підтримуються допомогою фахівців у закладі й мають можливість поступового відновлення в доброзичливому середовищі.
- ▶ Персонал закладу має пройти первинний тренінг з розпізнавання у дітей проблем із психікою й первинних дій у цьому випадку. Тренінг повинен надавати інформацію про різні види розладів особистості й синдромів, психологічних станів, їхніх причин і проявів.
- ▶ Персонал закладу співпрацює з медиками, щоб поліпшити своєчасну діагностику й надання допомоги.
- ▶ Надання первинної психіатричної допомоги включає навички проведення психотерапевтичних занять, а також навички надання допомоги самому собі за участі модератора з персоналу.
- ▶ Існують спеціальні заняття для дітей, які мають емоційні, поведінкові або інші психологічні проблеми.
- ▶ Дітей заохочують брати участь у процесі терапії й розробці плану лікування.
- ▶ Для дітей, які були переведені з інших закладів, завжди існують карти спостереження й лікування, у яких відображені всі проблеми, види лікування, терапії й занять, які мали місце в минулому.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Мінімальні стандарти ООН для адміністрації місць позбавлення волі неповнолітніх (Пекінські правила).

Ключові принципи з захисту всіх осіб, що знаходяться під будь-якою формою позбавлення волі або ув'язнення.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Конвенція про права дитини.

Декларація з захисту постраждалих від катувань та іншого жорстокого, нелюдського та принижуючого поводження або покарання.

Європейські пенітенціарні правила.

Європейські правила для неповнолітніх, що вчинили злочин та були засуджені до позбавлення волі.

Правила ООН з захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Правила ООН щодо поводження жінками в ув'язненні та заходи не пов'язані з позбавленням волі для жінок, що скоїли злочин (Бангкокські правила).

Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими.

Принципи захисту осіб з психічними хворобами та покращення медичного догляду за психічно хворими.

ОСВІТА ТА ДІЯЛЬНІСТЬ

7.1 ЧАС ЗА МЕЖАМИ КАМЕРИ/КІМНАТИ

- ▶ Діти повинні проводити більшу частину свого часу за межами камер/кімнат, постійно долучаючись до таких видів діяльності, як навчання, дозвілля та культурні заходи, сім днів на тиждень.
- ▶ Діти перебувають за межами своїх камер щонайменше протягом 10 годин щодня.
- ▶ Перебуваючи за межами камер, діти мають доступ до широкого спектру конструктивних видів діяльності відповідно до віку.
- ▶ Діти мають доступ до належним чином обладнаних та упорядкованих зон для спільного перебування з місцями для сидіння, столами, іграми та зонами відпочинку.
- ▶ Режим закладу заохочує дітей до проведення свого часу у таких зонах.
- ▶ Розпорядок дня дітей має бути передбачуваним. Графіки спільного перебування та розклади прогулянок на відкритому повітрі мають узгоджуватися та оприлюднюватися.
- ▶ Незалежно від місця перебування та обмежень, пов'язаних з корекцією поведінки, усі діти отримують можливості та заохочуються до присвячення фізичній активності щонайменше однієї години на добу.

- ▶ Перебуваючи за межами камер, діти, які знаходяться під наглядом персоналу і відчують себе у безпеці.
- ▶ Співробітники закладу активно контактують з дітьми під час їх зібрань чи прогулянок на відкритому повітрі, намагаючись підвищити якість використання ними вільного часу.
- ▶ У закладі ефективно використовуються послуги співробітників-фахівців у галузі спорту та ігор для покращення спроможності організації додаткових оздоровчих заходів.
- ▶ Відповідна діяльність не обмежується надміру строгими вимогами до безпеки.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Конвенція про права дитини.

Рекомендація Res (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Рекомендація CM/Res (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Мінімальні стандартні правила поведінки з в'язнями.

7.2 ОСВІТА, НАВЧАННЯ ТА НАВИЧКИ

- ▶ Усі діти мають активно долучатись до процесів освіти, навчання та набуття навичок, що дозволить їм набути впевненості та досягти успіхів. Освіта, навчання та навички, що надаються дітям та дітям, відзначаються високою якістю, є достатньо стимулюючими і такими, що дозволять їм здобути належну кваліфікацію.
- ▶ Діти повною мірою долучаються до освітніх програм та програм розвитку навичок, що відповідають їх особистим потребам.
- ▶ Визначення індивідуальних потреб здійснюється оперативно та точно, з урахуванням здобутого дітьми рівня знань, та враховуючи будь-які перешкоди, що заважали їх успішному навчанню у минулому.
- ▶ Для кожної дитини розроблено індивідуальний навчальний план, що містить чіткі цілі на основі попередньо визначених потреб, і дозволяє ефективно фіксувати та переглядати їхній прогрес та досягнення. Зміст навчальних планів необхідно належним чином координувати з іншими планами, що стосуються дітей.
- ▶ Діти у найкоротший термін забезпечуються освітою, навчанням та навичками відповідно до своїх потреб.
- ▶ Діти активно долучаються до визначення, перегляду та моніторингу прогресу й досягнення своїх індивідуальних навчальних цілей. Де це доцільно, до

індивідуальних навчальних цілей додаються відповідні цілі особистого та соціального розвитку.

- ▶ Інформація про потреби та здібності дітей належним чином поширюється серед задіяних у відповідних заходах співробітників, у тому числі – серед персоналу, що постійно перебуває в закладі.
- ▶ Діти мають доступ до комплексної, збалансованої й адекватної навчальної програми, що охоплює загальну освіту, знайомство з майбутньою працею (підготовчі курси) та спеціалізоване професійне навчання, а також засоби особистого та соціального розвитку.
- ▶ Скасування занять можливе лише у виключних випадках, про причини яких діти належним чином інформуються.
- ▶ Виключення дітей з освітньої програми піддаються ретельному моніторингу і застосовуються лише у якості останнього засобу.
- ▶ Для виключених з освітньої програми дітей розробляється чіткий та своєчасний план повернення (реінтеграції) у програму. У період виключення їм також пропонуються різні можливості для якісного навчання, які можуть зайняти їх протягом дня.
- ▶ Діти, які відмовляються брати участь в освітніх, навчальних та розвиваючих заходах є об'єктами ретельного моніторингу; для кожної дитини розробляється чіткий та своєчасний міждисциплінарний план, покликаний допомогти їм подолати труднощі, що виникли, та повернутися до процесів навчання та розвитку навичок при першій слушній нагоді.
- ▶ Педагогічний персонал відвідує усі заходи з планування виправного перевиховання та ведення попереднього ув'язнення, та робить вагомий внесок у відповідні плани.
- ▶ Діти демонструють суттєві досягнення у порівнянні з попереднім рівнем знань.
- ▶ Діти досягають цілей навчання та здобувають кваліфікації, що є достатньо стимулюючими, сприяють їх особистому та соціальному розвитку, та створюють можливості для подальшого успішного навчання, професійної підготовки чи працевлаштування.
- ▶ Усі діти повинні мати рівні можливості щодо доступу до освіти, опанування навичок та соціального розвитку.
- ▶ Не спостерігається суттєвих відмінностей у прогресуванні та досягненнях різних груп дітей, зокрема, серед осіб з труднощами у навчанні та/або з особливими потребами.
- ▶ Відсутність прогресу у навчанні передбачає проведення додаткових глибоких оцінок прихованих якостей та здібностей дітей. У разі потреби діти отримують високоякісну підтримку і допомогу у навчанні.
- ▶ Діти мають вільний доступ до належним чином обладнаної та укомплектованої бібліотеки, та заохочуються до її регулярного відвідування.
- ▶ Усіх дітей своєчасно та ґрунтовно знайомлять з бібліотекою.
- ▶ Відповідно до розкладу, діти часто відвідують бібліотеку як для вільного

читання заради власного задоволення, так і з метою опанування своїх навчальних програм.

- ▶ Бібліотечні матеріали відповідають віковим особливостям читачів і надаються у кількості та якості, достатній для задоволення їхніх потреб.
- ▶ Відміна / скасування бібліотечних годин можлива лише у виключних випадках, про причини яких діти належним чином інформуються.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила"). Основні принципи поводження з ув'язненими.

Конвенція про права дитини.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рекомендація Rec(2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Рекомендація CM/Rec (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі ("Бангкокські правила").

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

7.3 ЗАХОДИ З ВЕДЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ ТА РОЗВИТКОМ НАВИЧОК

- ▶ Заклад має достатній потенціал та можливості для покращення та підтримки на високому рівні академічних результатів дітей.
- ▶ Дані стосовно результатів та потреб дитини ефективно використовують для визначення та досягнення цілей, а також для оцінки освітніх послуг з метою забезпечення позитивних результатів в інтересах дітей.
- ▶ Партнерства, задіяні у наданні навчальних та розвиваючих послуг належним чином координуються.
- ▶ Задіяні у достатній кількості співробітники мають належну фахову кваліфікацію й досвід, а також користуються доступом до спеціалізованої підтримки у таких галузях, як логопедія та логотерапія, дислексія та ведення розладів аутистичного спектру.
- ▶ Надання освітніх та розвиваючих послуг активно пропагує рівність та своєрідність кожного, а також сприяє викоріненню дискримінації та ліквідації будь-яких прогалин в особистих досягненнях.

- ▶ Випадки скасування занять ретельно відстежуються та аналізуються з метою належного реагування.
- ▶ Здійснюється внутрішня оцінка освіти, навчання та розвитку навичок і включає в себе думки та погляди дітей, співробітників, партнерів та інших зацікавлених сторін.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила"). Конвенція про права дитини.

Рекомендація Res (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

7.4 ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ЗДОРОВЕ ЖИТТЯ

- ▶ Усі діти мають мати можливість брати участь та отримувати задоволення від безпечного та корисного фізичного виховання незалежно від своїх здібностей. Програма таких заходів є інклюзивною та ретельно спланованою, поєднуючи заходи, як у приміщенні, так і на відкритому повітрі.
- ▶ Дітей належним чином та своєчасно знайомлять з фізичним вихованням та тренуваннями.
- ▶ Діти долучаються до фізичного виховання, вправ, фітнесу та інших споріднених занять у безпечний спосіб на основі відповідної оцінки потреб.
- ▶ Усі діти мають відкритий доступ до щотижневого фізичного виховання за розкладом (окрім додаткових оздоровчих заходів), що передбачають заходи у приміщенні та на відкритому повітрі.
- ▶ Фізичне виховання, засоби фітнесу, ресурси та інклюзивний діапазон допитливих видів діяльності відповідають потребам дітей у сфері розвитку та освіти, включаючи осіб з особливими потребами, незалежно від їх можливостей.
- ▶ Співробітники, які займаються фізичним вихованням та тренуванням дітей, мають відповідну кваліфікацію та професійний досвід.
- ▶ Після кожного заняття фізичними вправами діти мають можливість прийняти душ в належним чином обладнаних приміщеннях та в атмосфері безпеки.
- ▶ Інструктори з фізичного виховання контактують з медичними установами, структурами у сфері протидії зловживанню психоактивними речовинами, а також з іншими відділами та організаціями, відповідальними за

догляд та переселення / влаштування дітей .

- ▶ Приміщення для фізичного виховання знаходяться у хорошому стані і належним чином контролюються, що дозволяє дітям користуватися ними в почуттях безпеки.
- ▶ Комплекс занять та тренувань розроблено таким чином, щоб відповідати усім рівням розвитку та фізичних здібностей.
- ▶ Погляди та думки дітей щодо фізичного виховання належним чином збираються, аналізуються та враховуються.
- ▶ Дитину можна відсторонити від фізичного виховання лише у якості крайнього засобу, і це стосується лише додаткових оздоровчих заходів. У таких випадках розробляється план реінтеграції.
- ▶ Діти, які відмовляються брати участь у фізичному вихованні є об'єктами ретельного моніторингу; при цьому співробітники намагаються з'ясувати причини відмов та належним чином на них реагувати.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила"). Рекомендація Rec(2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

РЕАБІЛІТАЦІЯ/ ПОВЕРНЕННЯ В ГРОМАДУ

- ▶ Планування звільнення чи повернення в громаду має розпочинатись відразу після прибуття дитини до закладу. Безперервне планування гарантує органічне повернення дитини у громаду.
- ▶ Діти отримують допомогу направлену на підготовку до звільнення або повернення в громаду/сім'ю. процес підготовки розпочинається відразу після її прибуття до закладу і побудований таким чином, щоб задовольнити потреби дитини.
- ▶ Підготовка до звільнення та влаштування у громаді керується положеннями відповідної комплексної стратегії. У свою чергу стратегія враховує думки дітей та розробляється за їхньої участі.
- ▶ Чітко визначені управлінські структури керують діяльністю усіх агенцій, що займаються переселенням/влаштуванням дітей.
- ▶ Батьки та/або опікуни дітей також мають доступ до служб підтримки під час перебування їхніх дітей в установах та під час повернення або звільнення.
- ▶ Спеціалісти, що надають послуги у зв'язку з переселенням та підготовкою до звільнення проходять відповідну підготовку, а їхня діяльність контролюється.
- ▶ Весь персонал закладу чітко усвідомлює свій обов'язок допомагати дітям у процесі підготовки до звільнення та переселення.

- ▶ Відповідні послуги є об'єктом моніторингу, що передбачає збір даних та оцінку їх ефективності.
- ▶ Ситуації дітей після звільнення/повернення в громаду є предметом ретельного моніторингу, результати якого використовуються у процесах розвитку та вдосконалення комплексної стратегії закладу щодо підготовки до звільнення та переселення.
- ▶ Усі діти мають бути забезпечені індивідуальними планами, що ґрунтуються на результатах індивідуальної оцінки ризиків та потреб. Відповідні спеціалісти мають працювати разом з дітьми, їхніми батьками, або опікунами над розробкою та оновленням таких планів. Ці плани підлягають періодичному перегляду.
- ▶ Для кожної дитини розроблено якісний план перевиховання/реабілітації на основі їх індивідуальних ризиків, потреб та прагнень, що ефективно впроваджується.
- ▶ Усі аспекти фізичного та психічного здоров'я, загального становища та прояви неналежної поведінки дитини належним чином фіксуються, аналізуються та переглядаються в плані перевиховання/ реабілітації.
- ▶ Зміст планів перевиховання/реабілітації належним чином пов'язаний з іншими планами стосовно конкретної дитини.
- ▶ Дитина та її батьки/опікуни отримують копію індивідуального плану, де вказується перелік усіх осіб, відповідальних за його виконання.
- ▶ Діти залучені до планування їх реабілітації, огляду досягнень та перегляду встановлених цілей.
- ▶ Потреби дітей щодо реабілітації та звільнення оцінюються одразу при прийомі до закладу. Для отримання необхідної підтримки на ранніх етапах налагоджуються контакти з відповідними агенціями.
- ▶ Індивідуальні цілі дитини, прописані у індивідуальному плані, аналізуються та за необхідності переглядаються під час кожної зустрічі з планування.
- ▶ Процедури планування реабілітації належним чином інтегровані в діяльність інших підрозділів, у тому числі – в роботу персоналу, що постійно перебуває у закладі.
- ▶ Діти, що очікують на звільнення або повернення, підготовлені до цього та отримують відповідну допомогу.
- ▶ Заклад вживає активних дій для заохочення та сприяння відвідування та участі у засіданнях з планування батьків та/або опікунів дитини.
- ▶ Діти мають можливість та заохочуються до активної участі у процесах планування перевиховання.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила"). Основні принципи поводження з ув'язненими.

Рекомендація Rec(2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Рекомендація CM/Rec (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням.

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

8.1 ВЕДЕННЯ ВИПАДКІВ ДІТЕЙ, ЯКІ МОЖУТЬ СТАНОВИТИ ЗАГРОЗУ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ

- ▶ Ведення випадків дітей, які можуть становити загрозу для суспільства після звільнення, здійснюється у період їх перебування під вартою таким чином, щоб мінімізувати зазначені ризики як під час позбавлення волі, так і після звільнення, та обмежити вірогідність повторних правопорушень.
- ▶ Діти, які можуть становити загрозу для суспільства після звільнення, визначаються відразу після прибуття до закладу.
- ▶ Після проведення відповідної оцінки діти отримують чіткі пояснення усіх висновків та рішень щодо оцінки їхніх потреб та ризиків.
- ▶ Окремі справи піддаються регулярним переглядам та моніторингу для урахування та включення будь-яких змін в обставинах.
- ▶ Обмеження, що застосовуються, є справедливими та пропорційними і здійснюються у мінімально можливий термін; при цьому діти отримують пояснення щодо їх застосування.
- ▶ Дітей інформують про заходи щодо мінімізації ризику загрози, яку вони становлять для інших людей, і про можливі для них наслідки. Водночас діти мають можливість оскаржити такі рішення.
- ▶ Забезпечується ефективне використання міжвідомчих структур, що відповідають за захист та безпеку населення в громаді. В рамках планування звільнення відповідні справи надсилаються до місцевої міжвідомчої ради з питань безпеки населення.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила"). Основні принципи поводження з ув'язненими.

Конвенція про права дитини.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
Рекомендація Rec(2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

*Рекомендація СМ/Рес (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх. Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.
Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.*

8.2 ПЛАНУВАННЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ

- ▶ Діти отримують відповідні послуги та практичну допомогу, щоб належним чином підготуватися до виходу із установи.
- ▶ Для усіх дітей розробляється індивідуальний план підготовки до виходу із установи, що визначає необхідні для них послуги після звільнення, а саме:
  - › житло;
  - › працевлаштування, навчання та здобуття освіти;
  - › медичні послуги;
  - › послуги із допомоги дітям із наркотичною або алкогольною залежністю;
  - › фінанси, виплати та борги;
  - › діти, родини та контакти із зовнішнім світом;
  - › ставлення, думки та поведінка.
- ▶ За відсутності пристойного одягу, діти на момент звільнення забезпечуються усім необхідним.
- ▶ У випадках коли діти отримують допомогу або субсидії, заклад повертає ці кошти для підтримки процесу реінтеграції.
- ▶ Дітей інформують про допомогу та підтримку, якою вони можуть скористатися у громаді, і ці дані фіксуються у плані підготовки до звільнення.
- ▶ Діти усіляко заохочуються та отримують підтримку стосовно подальшої участі у відповідних навчальних програмах після звільнення або переведення до іншого закладу.
- ▶ Діти отримують індивідуальну підтримку, поради, настанови та професійну підготовку через навчання та розвиток, спрямований на забезпечення негайних та довгострокових потреб.
- ▶ При переведенні чи звільненні відповідні характеристики дитини щодо навчальних потреб, прогресу та досягнень негайно передаються у новий заклад або до роботодавця
- ▶ Усі діти залишають заклад із уже врегульованим питанням стосовно подальшої освіти, роботи та/або професійної підготовки.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила"). Основні принципи поводження з ув'язненими.

Рекомендація Res (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Рекомендація CM/Rec (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі ("Бангкокські правила").

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

8.3 РЕІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

- ▶ Дітей з особливими потребами готуються та отримують допомогу щодо користування відповідними послугами у громаді ще до звільнення.
- ▶ Стосовно дітей із особливими потребами, проводиться своєчасна оцінка та здійснюються необхідні втручання.
- ▶ Між усіма співробітниками та відділами закладу, які працюють з дитиною, та відповідними службами у громаді існують тісні робочі зв'язки, що сприяють досягненню цілей перевиховання / реабілітації.
- ▶ Підготовка дітей з серйозними та тривалими проблемами психічного здоров'я передбачає забезпечення постійного догляду й після звільнення.
- ▶ Діти отримують належні матеріали з питань підтримки здоров'я та інформацію про доступ до первинної медичної допомоги.
- ▶ Діти з проблемами наркотичної та/або алкогольної залежності належним чином готуються до виходу та мають доступ до послуг з підтримки й лікування на рівні громади.
- ▶ Діти можуть продовжувати курс лікування в іншому закладі чи після звільнення.
- ▶ Діти отримують інформацію про те, як уникати травм та смерті внаслідок зловживання алкоголем або наркотиками, у тому числі – письмову інформацію про попередження передозування.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Конвенція про права дитини.

Рекомендація Res(2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Рекомендація CM/Rec (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі ("Бангкокські правила").
Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

8.4 ЗАОХОЧЕННЯ ТА ПІДТРИМКА ВІДНОВЛЕННЯ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ

- ▶ Діти усіляко заохочуються до підтримки та відновлення сімейних стосунків та отримують відповідну підтримку, за виключенням випадків, коли такі контакти є недоцільними.
- ▶ Віддаленість дітей від дому, очікувана кількість відвідувань, батьківський статус, а також кількість можливих утриманців з'ясовується під час прийому та відстежується протягом усього терміну перебування в закладі.
- ▶ Підтримка контактів з родиною та друзями є найвищим пріоритетом.
- ▶ Діти мають можливість брати участь у сімейних святах та скористатися системою «накопичених відвідувань», що дозволить їм частіше бачитися з рідними.
- ▶ За необхідності діти можуть отримати додаткову кількість відвідувань та/або телефонних дзвінків членам своєї родини.
- ▶ Максимальні зусилля спрямовуються на залучення родин до підтримки дітей, у тому числі – в рамках перегляду індивідуальних планів.
- ▶ Діти отримують максимальну підтримку стосовно виконання своїх батьківських обов'язків. При цьому застосовуються принципи захисту дитини.
- ▶ Підліткам, які є опікунами своїх дітей, надається право на додаткові телефонні дзвінки та листи.
- ▶ За необхідності дітям та їхнім близьким родичам можуть надаватися консультації щодо покращення стосунків; крім того, діти мають можливість долучитися до програм/втручань з розвитку навичок батьківства та сімейних стосунків.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила").
Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.

Конвенція про права дитини.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
Рекомендація Rec(2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Рекомендація CM/Rec (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи дер-

жавам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі. Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі ("Бангкокські правила"). Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

8.5 МОЖЛИВІСТЬ ПІДТРИМУВАТИ КОНТАКТИ

- ▶ Діти мають можливість підтримувати контакти із зовнішнім світом через регулярні та доступні відвідування та побачення.
- ▶ Дітям пояснюють їх право на відвідування та побачення протягом 24 годин після поміщення до закладу.
- ▶ Перше відвідування може мати місце протягом двох робочих днів після прийому; усі подальші відвідування відбуваються один раз на тиждень (або частіше) і можуть тривати щонайменше півтори години.
- ▶ Критерії щодо заборони або обмеження прийому відвідувачів виключно пов'язані з діями під час процедури відвідування. Ці критерії є чіткими та недвозначними, причому діти мають можливість їх оскаржити. Відвідувачі, які потрапили під дію заборони або обмеження, переглядаються щомісяця.
- ▶ Відвідування/побачення відбуваються за розкладом, що враховує потреби родин дітей. Крім того, регулярно оприлюднюється графік відвідувань для тих, хто може приходити на вихідні або ввечері.
- ▶ Відвідування/побачення починаються та закінчуються у встановлені години.
- ▶ Відвідувачі можуть домовитися про наступний візит перед виходом із закладу.
- ▶ Співробітники, відповідальні за відвідування, володіють інформацією з питань захисту дітей; крім того, у закладі функціонує система недопущення та заборони візитів небажаних відвідувачів.
- ▶ Діти не можуть бути позбавлені права на відвідування/побачення у якості покарання, а частота, тривалість та якість відвідувань не можуть бути обмежені.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила"). Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.

Конвенція про права дитини.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Рекомендація Res(2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Рекомендація CM/Res (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі ("Бангкокські правила").

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

8.6 ВІДВІДУВАННЯ

- ▶ Діти та їхні відвідувачі проводять побачення у чистих та безпечних приміщеннях в атмосфері поваги. Відвідувачі заздалегідь поінформовані про режим та розпорядок, а також знають про доступні служби підтримки.
- ▶ Обшук дітей, відвідувачів та їхніх особистих речей залежить від ступеню ризику, який вони становлять.
- ▶ Обшук відвідувачів з повним роздяганням не допускається.
- ▶ Відвідувачам надається докладна інформація про те, як дістатися до закладу, про години побачень, а також про процедури на місці.
- ▶ У випадку проблем з місцевим транспортним сполученням, вживаються заходи для того, щоб допомогти відвідувачам дістатися до закладу та виїхати звідти.
- ▶ Відвідувачі, які спізнилися, мають право продовжити свої побачення.
- ▶ Діти та їхні відвідувачі можуть надавати свої відгуки та коментарі стосовно організації відвідувань / побачень, рекомендувати покращення і за потреби – подавати скарги, використовуючи існуючу систему обробки скарг.
- ▶ Поряд із закладом функціонує належним чином обладнаний центр для відвідувачів з привітним та готовим допомогти персоналом. Він починає свою роботу щонайменше за годину до, та зачинається через годину після оголошених годин відвідувань. Такий заклад враховує найрізноманітніші потреби відвідувачів.
- ▶ Зони (приміщення) для відвідувань та побачень обладнані, укомплектовані та організовані таким чином, щоб сприяти та полегшувати контакт між дитиною та її родичами і друзями. Заходи з організації безпеки відвідувань / побачень не повинні зазіхати на приватність.

Міжнародні джерела вказаних мінімальних стандартів:

Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню у будь-якій формі.

Основні принципи поводження з ув'язненими.

Конвенція про права дитини.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Рекомендація Rec (2006)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо європейських пенітенціарних правил.

Рекомендація CM/Rec (2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо європейських правил стосовно неповнолітніх.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі.

Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі ("Бангкокські правила").

Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями.

Загальна декларація прав людини.

Розділ 2

ВИТЯГИ
З НОРМАТИВНИХ
АКТІВ, ЯКІ МІСТЯТЬ
РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО
НАЛЕЖНОГО
ПОВОДЖЕННЯ
З ДІТЬМИ
В МІСЦЯХ
НЕСВОБОДИ

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ЗАХИСТ УСІХ ОСІБ ВІД КАТУВАНЬ ТА ІНШИХ ЖОРСТОКИХ, НЕЛЮДСЬКИХ АБО ТАКИХ, ЩО ПРИНИЖУЮТЬ ГІДНІСТЬ, ВИДІВ ПОВОДЖЕННЯ І ПОКАРАННЯ (ВИТЯГИ)

Прийнята резолюцією 3452 (XXX) Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1975 року

Стаття 3

Жодна держава не може дозволяти або терпимо ставитися до катувань або інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання. Виняткові обставини, такі, як стан війни, загроза війни, внутрішньополітична нестабільність або будь-яка інша надзвичайна ситуація, не можуть бути виправданням для катувань або інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання.

Стаття 4

Кожна держава повинна, відповідно до положень цієї Декларації, вживати ефективних заходів для того, щоб не допускати катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання у сфері її юрисдикції.

Стаття 5

Підготовка персоналу, що стоїть на варті дотримання закону, і підготовка інших офіційних осіб, які можуть нести відповідальність за осіб, позбавлених волі, повинна забезпечувати такий стан, за якого цілком враховувалася б заборона катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання. Ця заборона повинна також, з необхідності, бути включена в такі загальні правила або статuti, які стосуються обов'язків та функцій кожного, хто може мати справу з триманням під вартою таких осіб або поведженням з ними.

Стаття 6

Кожна держава повинна систематично розглядати методи і практику ведення допиту й умови тримання під вартою і поводження з особами, позбавленими волі, на її території, з тим щоб унеможливлювати будь-які випадки катувань або інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Стаття 8

Будь-яка особа, яка стверджує, що вона зазнала катувань або іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, виду поводження і покарання з боку офіційної особи чи за його підбурюванням, повинна мати право на те, щоб подати скаргу компетентним органам відповідної держави, і на те, щоб справу було неупереджено розглянуто ними.

Стаття 10

Якщо розслідування відповідно до статті 8 або 9 установлює очевидність того, що відбулося катування, як визначено у статті 1, проти такого порушника або порушників має бути, відповідно до національного законодавства, розпочато кримінальний процес. Якщо буде виявлено, що обвинувачення в інших видах жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження і покарання, мають підстави, то проти такого порушника або порушників має бути розпочато кримінальне, дисциплінарне або інше відповідне переслідування.

Стаття 12

Жодна заява, що її, як встановлено, було зроблено під катуванням або в результаті іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, виду поводження і покарання, не може залучатися як свідчення проти особи, якої стосується будь-яке судове переслідування, або проти будь-якої іншої особи, яка має відношення до судового переслідування.

РЕЗОЛЮЦІЯ 40/33

Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 року

МІНІМАЛЬНІ СТАНДАРТНІ ПРАВИЛА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ СТОСОВНО ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ (Пекінські правила)

- 13.1 Утримання під вартою до суду застосовується лише як крайній захід і протягом найкоротшого періоду часу.
- 13.2 Утримання під вартою до суду по можливості замінюється іншими альтернативними заходами, такими як постійний нагляд, активна виховна робота чи передача в сім'ю або в виховний заклад чи будинок.

- 13.3 Неповнолітні особи, які утримуються під вартою до суду, користуються всіма правами і гарантіями Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими, прийнятих Організацією Об'єднаних Націй.
- 13.4 Неповнолітні особи, які утримуються під вартою до суду, повинні утримуватися окремо від дорослих осіб, а також у спеціальній установі або в спеціальному відділенні установи, де розміщуються також і дорослі особи.
- 13.5 Протягом часу, коли неповнолітні особи перебувають під вартою, щодо них повинен бути забезпечений догляд, захист і надана вся необхідна індивідуальна допомога – соціальна, психологічна, медична, фізична, а також допомога в галузі освіти та професійної підготовки, – які їм можуть знадобитися, зважаючи на їх вік, стать та особистість.
- 19.1 Передача неповнолітньої особи до будь-якої виправної установи завжди повинна бути крайнім заходом, що застосовується протягом мінімально необхідного терміну.
- 26.2 Неповнолітнім особам у виправних установах повинен забезпечуватися догляд, захист і вся необхідна допомога – соціальна, психологічна, медична, фізична, а також допомога в галузі освіти та професійної підготовки, – які їм можуть знадобитися з урахуванням їх віку, статі й особистості, а також інтересів їх повноцінного розвитку.
- 26.3 Неповнолітні особи у виправних установах повинні утримуватися окремо від дорослих, а також у спеціальній виправній установі або в спеціальному відділенні виправної установи, де утримуються також і дорослі.
- 26.4 Молодим жінкам-правопорушницям, які поміщені до виправної установи, повинна приділятися особлива увага з урахуванням їх особистих потреб і проблем. Їм повинен забезпечуватися такий же догляд, захист, допомога, поводження та професійна підготовка, як і молодим чоловікам-правопорушникам. Слід забезпечити справедливе поводження з ними.
- 26.5 В інтересах благополуччя неповнолітніх осіб, які поміщені до виправних установ, їх батьки або опікуни повинні мати право відвідувати їх.
- 26.6 Необхідно заохочувати міжміністерську та міжвідомчу співпрацю з метою забезпечення відповідної академічної або, по можливості, професійної підготовки неповнолітніх осіб, які знаходяться у виправних установах, для того, щоб залишаючи виправну установу вони не мали проблем, пов'язаних із недостатнім рівнем освіти.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПОВОДЖЕННЯ З УВ'ЯЗНЕНИМИ (витяги)

Прийняті резолюцією 45/111 Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1990 року

- 1. Усі ув'язнені користуються повагою, зважаючи на властиву їм гідність та їхню значущість як людей.
- 2. Не допускається жодної дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри,

статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження або за іншою ознакою.

3. Бажано також поважати релігійні переконання і культурні традиції тієї групи, до якої належать ув'язнені, в усіх випадках, коли цього вимагають місцеві умови.
4. Тюрми несуть відповідальність за тримання ув'язнених і захист суспільства від правопорушень відповідно до інших соціальних цілей будь-якої держави та її основоположних обов'язків зі сприяння добробуту і розвитку всіх членів суспільства.
5. За винятком тих обмежень, необхідність яких явно зумовлена фактом ув'язнення в тюрмі, усі ув'язнені користуються правами людини і фундаментальними свободами, викладеними у Загальній декларації прав людини¹ і, в тому випадку, якщо відповідна держава є учасником, у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права², Міжнародному пакті про громадянські і політичні права² і Факультативному протоколі до нього², а також такими іншими правилами, які викладено в інших пактах Організації Об'єднаних Націй.
6. Усі ув'язнені мають право брати участь у культурній та освітній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток людської особистості.
7. Слід докладати і заохочувати зусилля зі скасування одиночного тримання як покарання або з обмеження його застосування.
8. Необхідно створювати умови, що дають ув'язненим можливість займатися корисною оплачуваною працею, що полегшить їхню реінтеграцію на ринку робочої сили їхніх країн і дозволить їм надавати фінансову допомогу самим собі і своїм сім'ям.
9. Ув'язнені користуються медичним обслуговуванням, наявним у цій країні, без дискримінації у зв'язку з їхнім юридичним становищем.
10. За участі й за сприяння громадськості та соціальних інститутів і з належним урахуванням інтересів потерпілих створюються можливості для реінтеграції колишніх ув'язнених у суспільство за найбільш сприятливих умов.

ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ І ДОКУМЕНТАЦІЇ КАТУВАНЬ ТА ІНШИХ ЖОРСТОКИХ, НЕЛЮДСЬКИХ АБО ТАКИХ, ЩО ПРИНИЖУЮТЬ ГІДНІСТЬ, ВИДІВ ПОВОДЖЕННЯ І ПОКАРАННЯ (витяги)

Резолюція 55/89 Генеральної Асамблеї

1. Цілі ефективного розслідування і документування катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання (називаних далі «катуваннями або іншими видами жорстокого поведінки») охоплюють таке:

- а) з'ясування фактів та встановлення і визнання індивідуальної і державної відповідальності перед жертвами та їхніми сім'ями;
- б) визначення заходів, необхідних для уникнення рецидивів;
- с) сприяння переслідуванню та /або, у відповідних випадках, дисциплінарному покаранню осіб, провину яких установлено в ході розслідування, і зазначення необхідності повного відшкодування і компенсації з боку держави, включно зі справедливою і адекватною фінансовою компенсацією і наданням засобів для лікування й реабілітації.

2. Держави забезпечують оперативне та ефективне розслідування скарг і повідомлень про катування і жорстоке поводження. Навіть за відсутності безпосередньо поданої скарги проводиться розслідування, якщо є інші ознаки можливого застосування катувань або жорстокого поводження. Слідчі, які мають бути незалежними від осіб, що підозрюються в порушенні, та закладів, у яких ці особи працюють, повинні бути компетентними і неупередженими. Вони мають доступ до неупереджених медичних та інших експертів або право залучати їх для проведення розслідувань. Методи, що використовуються для проведення таких розслідувань, мають задовольняти найвищі професійні стандарти, а їхні висновки оприлюднюються.
3.
  - а) Орган розслідування має право і обов'язок одержувати всю необхідну для проведення розслідування інформацію. Особи, що проводять розслідування, мають у своєму розпорядженні усі необхідні бюджетні та технічні засоби для проведення ефективного розслідування. Вони також мають повноваження зобов'язувати всіх осіб, що діють в офіційному порядку і ймовірно причетних до катувань або жорстокого поводження, явитися для надання свідчень. Це саме стосується будь-яких свідків. Із цією метою орган розслідування уповноважений видавати повістки для виклику свідків, включаючи будь-яких офіційних осіб, імовірно пов'язаних з такими діями, і вимагати надання доказів.
  - б) Імовірні жертви катувань або жорстокого поводження, свідки, особи, що проводять розслідування, і їхні сім'ї охороняються від насильства, погроз застосування насильства або будь-яких інших форм залякування, які можуть бути результатом розслідування. Особи, які могли бути причетними до катувань або жорстокого поводження, усуваються з будь-якої посади, яка забезпечує контроль або владу, пряму або непряму, стосовно позивачів, свідків та їхніх сімей, а також осіб, що проводять розслідування.
4. Імовірні жертви катувань або жорстокого поводження та їхні законні представники мають інформуватися про будь-яке слухання, а також отримувати будь-яку інформацію, що стосується розслідування, і мають доступ до неї, а також мають право надавати інші докази.

5. а) У випадках, коли встановлені процедури розслідування не задовольняють вимоги з огляду на недостатню компетенцію чи можливу упередженість або ж з огляду на очевидну наявність систематичних зловживань або з інших вагомих причин, держави забезпечують проведення розслідувань за допомогою незалежної комісії з розслідування або в межах аналогічної процедури. Членами такої комісії обирають осіб, відомих своєю неупередженістю, компетентністю та особистою незалежністю. Зокрема, вони мають бути незалежними від будь-яких осіб, що підозрюються у злочині, а також організації або закладу, у яких ці особи можуть працювати. Комісія має право одержувати всю необхідну для проведення розслідування інформацію і проводить розслідування відповідно до цих Принципів.
- б) Протягом розумного терміну складається письмовий звіт, у якому зазначаються рамки розслідування, процедури й методи, які застосовувалися для оцінювання доказів, а також висновки і рекомендації, що ґрунтуються на фактах і відповідному законодавстві. Після складення звіт має бути оприлюднений. Він повинен містити докладну інформацію про конкретні події, які, як було встановлено, мали місце, а також докази, на яких ґрунтуються ці висновки, і перелік прізвищ свідків, що дали показання, крім тих із них, чії особистості не розкриваються з міркувань їхньої безпеки. Держава протягом розумного терміну дає відповідь із цього приводу про розслідування і повідомляє, у відповідних випадках, яких заходів буде вжито у зв'язку із цим.
6. а) Медичні експерти, які беруть участь у розслідуванні катувань або жорстокого поводження, в усіх випадках діють відповідно до найвищих етичних норм і, зокрема, дістають дану на основі наданої інформації згоду перед проведенням будь-якої експертизи. Експертиза повинна відповідати встановленим стандартам медичної практики. Зокрема, експертиза проводиться за зачиненими дверима під контролем медичного експерта і без агентів служб безпеки та інших державних офіційних осіб.
- б) Медичний експерт оперативно складає точний письмовий звіт, у якому зазначається принаймні таке:
- I) обставини опитування: прізвище обстежуваного та прізвища осіб, присутніх під час експертизи; точний час і дата; місце, характер та адреса закладу (із зазначенням, у разі можливості, номера кімнати), де проводиться експертиза (наприклад, пенітенціарний центр, клініка, будинок); стан обстежуваного на момент експертизи (наприклад, характер будь-яких стримувальних засобів після прибуття або під час експертизи, присутність співробітників служби безпеки під час експертизи, поведінка осіб, які супроводжують ув'язненого, або висловлення погроз на адресу особи, що проводить експертизу); та будь-які інші важливі аспекти;
- II) передісторія: докладний звіт про історію обстежуваного, повідомлену в ході опитування, включно з імовірними методами катувань або жорстокого поводження, часом застосування імовірних катувань або жорстокого

поводження і всіма скаргами на фізичні або психологічні симптоми;
III) фізична та психологічна експертиза: звіт про всі фізичні та психологічні симптоми, виявлені в ході клінічного обстеження, включно з відповідними діагностичними аналізами і, в разі можливості, кольорові фотографії всіх тілесних ушкоджень;
IV) висновок: міркування щодо можливого зв'язку виявлених фізичних і психологічних симптомів з можливими тортурами або жорстоким поведінням. Має бути надано рекомендацію щодо будь-якого необхідного медичного і психологічного лікування та/або подальшого обстеження;
V) авторство: звіт має містити чітке зазначення осіб, що проводять експертизу, та їхні підписи.
с) Звіт є конфіденційним і доводиться до відома обстежуваного або назначеного ним чи нею представника. Обстежуваний та його або її представник мають бути опитані щодо процесу експертизи, а їхні відповіді вносяться у звіт. Звіт також надається в письмовій формі, у відповідних випадках, органу, відповідальному за розслідування скарг щодо катувань або жорстокого поведіння. Держава зобов'язана гарантувати його надійне передання цим особам. Звіт не передається жодним іншим особам, окрім як на підставі згоди обстежуваної особи чи за постановою суду, уповноваженого забезпечувати таке передання.

ЗВЕДЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЗАХИСТУ ВСІХ ОСІБ, ЩО ПІДДАЮТЬСЯ ЗАТРИМАННЮ АБО УВ'ЯЗНЕННЮ В БУДЬ-ЯКІЙ ФОРМІ (витяги)

Прийняте резолюцією 43/173 Генеральної Асамблеї від 9 грудня 1988 року

Принцип 1

Усі особи, що піддалися затриманню або ув'язненню в будь-якій формі, мають право на гуманне ставлення і повагу гідності, притаманній людській особистості.

Принцип 2

Арешт, затримання або ув'язнення здійснюються лише в суворій відповідності з положеннями закону і компетентними посадовими особами або особами, уповноваженими законом для цієї мети.

Принцип 3

В інтересах осіб, що піддаються затриманню або ув'язненню в будь-якій формі, не допускається жодне обмеження чи применшення будь-яких прав людини, визнаних або наявних у певній державі відповідно до права, конвенцій, правил або звичаїв, на тій підставі, що ці права не визнаються чи визнаються в меншому обсязі в цьому Зведенні принципів.

Принцип 4

Затримання або ув'язнення в будь-якій формі й усі заходи, що порушують права людини, стосовно затриманих або осіб, що перебувають в ув'язненні, повинні здійснюватися за постановою або підлягати ефективному контролю судового чи іншого органу.

Принцип 5

1. Ці принципи застосовуються до всіх осіб у межах будь-якої даної держави без будь-яких розрізень, як-от стосовно раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи вірувань, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового, станowego чи іншого становища.
2. Заходи, що застосовуються в рамках закону і призначені спеціально для захисту прав і особливого статусу жінки, особливо вагітних жінок і матерів, що годують, а також дітей, підлітків, людей похилого віку, хворих або інвалідів, не розглядаються як дискримінаційні. Питання про необхідність і застосування таких заходів завжди підлягає розгляду судовим або іншим органом.

Принцип 6

Жодна затримана або ув'язнена особа не повинна зазнавати катувань або жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання. Жодні обставини не можуть слугувати виправданням для катувань або інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання.

Принцип 7

1. Державам слід забороняти у законодавчому порядку будь-які дії, що суперечать правам і обов'язкам, які містяться в цих Принципах, накладати за такі дії відповідні санкції і проводити неупереджене розслідування за скаргами.
2. Посадові особи, які мають підстави вважати, що відбулося або має відбутися порушення цього Зведення принципів, повинні повідомити про це владу вищого рівня, і, коли це необхідно, іншу відповідну владу або органи, на які покладено повноваження з нагляду або виправлення становища.
3. Будь-яка інша особа, яка має підставу вважати, що відбулося або має відбутися порушення цього Зведення принципів, має право повідомити про це у вищій стосовно причетних посадових осіб інстанції, а також іншу відповідну владу або органи, на які покладено повноваження з нагляду або виправлення становища.

Принцип 8

До затриманих осіб застосовується режим, що відповідає їхньому статусу незасуджених осіб. У зв'язку з цим їх завжди, коли це можливо, поміщують окремо від осіб, які перебувають в ув'язненні.

Принцип 9

Влада, що здійснює арешт особи, її затримання або веде розслідування справи, виконує лише повноваження, надані їй законом, і здійснення цих повноважень може бути оскаржене в судовому або іншому органі, передбаченому законом.

Принцип 10

Кожному заарештованому повідомляють при арешті причини його арешту і невідкладно повідомляють будь-яке висунуте йому обвинувачення.

Принцип 11

1. Особа не може бути затриманою без надання ефективної можливості бути в терміновому порядку заслуханою судовим або іншим органом. Затримана особа має право сама виступати на свій захист або користуватися допомогою адвоката, як це передбачено законом.
2. До відома затриманої особи або її адвоката, якщо такий є, невідкладно доводиться повна інформація про будь-яку постанову про затримання, а також про причини затримання.
3. Судовий або інший орган повинен мати повноваження для розгляду, у разі необхідності, підстави для продовження затримання.

Принцип 12

Належним чином фіксуються в протоколі:

- a) причини арешту;
  - b) час арешту цієї особи і час, коли цю особу було переведено до місця тримання, а також час першої появи перед судовим або іншим органом;
  - c) прізвища відповідних посадових осіб правоохоронних органів;
  - d) точні дані стосовно місця тримання.
2. Такі протоколи надаються затриманій особі або її адвокату, якщо такий є, у приписаній законом формі.

Принцип 13

Будь-якій особі в момент арешту і на початку затримання або ув'язнення чи невдовзі після цього органом, відповідальним за арешт, затримання або ув'язнення, відповідно, доводяться до відома і роз'яснюються її права і те, як вона може здійснити ці права.

Принцип 14

Особа, яка недостатньо добре розуміє або говорить мовою, використовуваною владою, відповідальною за його арешт, затримання або ув'язнення, має право на отримання якнайшвидше зрозумілою їй мовою інформації, зазначеної в принципах 10, 11 (пункт 2), 12 (пункт 1) і 13, і на отримання допомоги перекладача, якщо необхідно, безкоштовної, у зв'язку з юридичним розглядом після її арешту.

Принцип 15

Незважаючи на винятки, що містяться в пункті 4 принципу 16 і пункті 3 принципу 18, затриманій або ув'язненій особі може бути відмовлено у зв'язку із зовнішнім світом і, зокрема, з її родиною або адвокатом, протягом терміну, що не перевищує декількох днів.

Принцип 16

Невдовзі після арешту і після кожного переведення з одного місця затримання або ув'язнення до іншого затримана або ув'язнена особа має право звернутися до компетентного органу з проханням повідомити членів її родини або інших відповідних осіб за її вибором про її арешт, затримання або ув'язнення або про переведення і про місце, в якому її тримають.

3. Якщо затримана або ув'язнена особа є неповнолітньою або не здатна усвідомлювати свої права, то згаданий компетентний орган зі своєї ініціативи беренасебезобов'язаннязповідомлення, зазначеного в цьому принципі. Особливу увагу слід приділяти повідомленню батьків та опікунів.
4. Будь-яке повідомлення, зазначене в цьому принципі, має відправлятися або дозволятися компетентним органом негайно. Компетентний орган може, проте, відкласти повідомлення на розумний термін, якщо цього вимагають виняткові обставини розслідування.

Принцип 17

1. Затримана особа має право на отримання юридичної допомоги адвоката. Вона невдовзі після арешту інформується компетентним органом про своє право, і їй надаються розумні можливості для здійснення цього права.
2. Якщо затримана особа не має адвоката за своїм вибором, вона в усіх випадках, коли цього вимагають інтереси правосуддя, має право скористатися послугами адвоката, призначеного для неї судовим або іншим органом, без оплати його послуг, якщо ця особа не має достатньо коштів.

Принцип 18

1. Затримана або ув'язнена особа має право зв'язуватися і консультуватися з адвокатом.
2. Затриманій або ув'язненій особі надаються необхідні час і місце для проведення консультації зі своїм адвокатом.
3. Право затриманої або ув'язненої особи на її відвідування адвокатом, на консультації і на зв'язок із ним без зволікання або цензури і за умов цілковитої конфіденційності, не може бути тимчасово скасоване або обмежене, крім виняткових обставин, які визначаються законом або встановленими відповідно до закону правилами, коли, на думку судового чи іншого органу, це необхідно для підтримки безпеки й порядку.
4. Побачення затриманої або ув'язненої особи з її адвокатом можуть відбуватися за умов, що дозволяють посадовій особі правоохоронних органів бачити їх, але не чути.

5. Зв'язок затриманої або ув'язненої особи з її адвокатом не може використовуватись як свідчення проти обвинуваченої або ув'язненої особи, якщо вона не має стосунку до скоєного чи задуманого злочину.

Принцип 19

Затриманій або ув'язненій особі надається, зокрема, право на відвідування членами родини і листування з ними, а також відповідну можливість зв'язуватися із зовнішнім світом відповідно до розумних умов і обмежень, що містяться в законі і в установлених згідно із законом правилах.

Принцип 21

1. Забороняється зловживати становищем затриманої або ув'язненої особи з метою змушення її до зізнання, будь-якого іншого викриття самої себе або надання свідчень проти будь-якої іншої особи.
2. Жодна затримана особа не повинна зазнавати під час допиту насильства, погроз або таких методів дізнання, які порушують її здатність приймати рішення або виносити судження.

Принцип 23

Тривання будь-якого допиту затриманої або ув'язненої особи і перерв між допитами, а також прізвища посадових осіб, що проводять допит, та інших присутніх осіб фіксуються та засвідчуються в такій формі, яка може бути приписана законом.

Принцип 24

Затриманій або ув'язненій особі надається можливість пройти належне медичне обстеження у якнайкоротші терміни після її прибуття до місця затримання або ув'язнення; згодом їй надається медичне обслуговування і лікування щоразу, коли це стає необхідним. Обслуговування і лікування надаються безкоштовно.

Принцип 26

Факт проходження затриманою або ув'язненою особою медичного обстеження, прізвище лікаря і результати такого обстеження належним чином фіксуються в протоколі. Забезпечується доступ до цього протоколу. Способи такого доступу визначаються відповідними нормами національного законодавства.

Принцип 29

1. З метою спостереження за суворим дотриманням відповідних законів і правил місця тримання регулярно відвідуються кваліфікованими та достатньо досвідченими особами, призначуваними і відповідальними перед компетентною владою, відмінною від влади, в безпосередньому віданні якої перебувають місця тримання й ув'язнення.

2. Затримана або ув'язнена особа має право вільно і за умов цілковитої конфіденційності спілкуватися з особами, що відвідують місця тримання або ув'язнення відповідно до пункту 1 з дотриманням розумних умов, необхідних для гарантування безпеки і порядку в таких місцях.

Принцип 30

1. Характер поведінки затриманої або ув'язненої особи, що являє собою дисциплінарне правопорушення під час затримання або ув'язнення, вид і тривалість дисциплінарного покарання, яке може бути накладене, а також влада, до компетенції якої входить призначення такого покарання, повинні бути точно визначені в належним чином опублікованих законах або встановлених відповідно до закону правилах.
2. Затримана або ув'язнена особа має право бути заслуханою до накладення дисциплінарних санкцій. Вона має право оскаржити такі заходи перед владою вищого рівня.

Принцип 33

1. Затримана або ув'язнена особа або її адвокат мають право направити до органів, відповідальних за управління місцем тримання або ув'язнення, і до вищих інстанцій, а в разі необхідності — відповідним органам, уповноваженим розглядати скарги чи надавати засоби захисту, — прохання або скаргу щодо поводження із цією особою, зокрема у випадку катувань або іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, виду поводження.
2. У тих випадках, коли ані затримана чи ув'язнена особа, ані її адвокат не мають змоги здійснити її права відповідно до пункту 1, таке право можуть здійснити член сім'ї затриманої або ув'язненої особи або будь-яка інша особа, повідомлена про цю справу.
3. Забезпечується конфіденційний характер прохання або скарги, якщо про це просить подавач прохання або скарги.
4. Кожне прохання або скарга негайно розглядається, і відповідь дається без невинновданого зволікання. У випадку відхилення цього прохання чи скарги або у випадку невинновданого зволікання подавач прохання або скарги може направити її до судового або іншого органу. Як затримана або ув'язнена особа, так і будь-який подавач прохання або скарги, відповідно до пункту 1. не можуть зазнавати переслідувань за подання прохання або скарги.

Принцип 34

Якщо смерть або зникнення затриманої або ув'язненої особи відбувається під час її затримання або ув'язнення, то судовий або інший орган проводить розслідування або з власної ініціативи, або на прохання члена родини такої особи або будь-якої особи, що має відомості з цієї справи. Якщо це виправдано

обставинами, то таке розслідування проводиться на такій самій процедурній основі щоразу, коли смерть або зникнення відбувається невдовзі після закінчення терміну затримання або ув'язнення. Результати такого розслідування або доповідь про нього надаються на прохання, якщо це не завдає шкоди проваджуваному кримінальному розслідуванню.

Принцип 37

Особа, затримана за кримінальним обвинуваченням, невдовзі після її арешту представляється судовому або іншому органу, визначеному законом. Такий орган повинен негайно прийняти рішення щодо законності і необхідності затримання. Ніхто не може бути затриманий на період проведення слідства чи судового розгляду без письмової постанови такого органу. Затримана особа, коли її доставлять до такого органу, має право виступити із заявою з приводу поводження з нею в період затримання.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (витяги)

(Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97)

Стаття 2 Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.
2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:
  - а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
  - б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
  - в) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Стаття 3 Заборона катування

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Стаття 5 Право на свободу та особисту недоторканність

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:
  - а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

- б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
  - с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою doprovodu її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;
  - д) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою doprovodu його до компетентного органу;
  - е) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;
  - ф) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.
2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.
  3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.
  4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.
  5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Стаття 6 Право на справедливий суд

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.
3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:
  - а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;
  - б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

- с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;
- д) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;
- е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача.

Стаття 7 Нікого покарання без закону

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.
2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями.

Стаття 8 Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.
2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 9 Свобода думки, совісті і релігії

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.
2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 13 Право на ефективний засіб юридичного захисту

Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Стаття 14 Заборона дискримінації

Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПЕНІТЕНЦІАРНІ ПРАВИЛА (витяги)

(Прийнято Комітетом Міністрів 11 січня 2006 року на 952-й зустрічі Заступників Міністрів)

Основні принципи

1. При поводженні з усіма особами, позбавленими волі, необхідно дотримуватись їхніх прав людини.
2. Особи, позбавлені волі, зберігають усі права, яких вони не були законно позбавлені за рішенням суду, відповідно до якого вони засуджені до позбавлення волі чи взяті під варту.
3. Обмеження, накладені на осіб, позбавлених волі, повинні бути мінімально необхідними та відповідати тій обґрунтованій меті, з якої вони накладалися.
4. Утримання ув'язнених в умовах, які порушують їхні права людини, не може бути виправдано нестачею ресурсів.
5. Життя в місцях позбавлення волі повинно бути, наскільки це можливо, наближене до позитивних аспектів життя у суспільстві.
6. Утримання під вартою має здійснюватися таким чином, щоб сприяти поверненню до суспільства осіб, позбавлених волі.
9. Всі пенітенціарні установи повинні регулярно інспектуватися державними органами та піддаватися незалежному моніторингу.
11. Неповнолітні у віці до 18 років повинні утримуватися не в пенітенціарних закладах для дорослих, а в спеціально призначених для них закладах. Проте, якщо, як виняток, неповнолітні утримуються в таких пенітенціарних закладах, потрібно встановити спеціальні правила, які враховують їхній статус та потреби.
12. Особи, які страждають на розумові хвороби або стан розумового здоров'я яких несумісний з тюремним ув'язненням, повинні утримуватися в спеціально призначених для цього установах. Якщо, проте, як виняток, такі особи утримуються в пенітенціарних установах, потрібно встановити спеціальні правила, які враховують їхній статус та потреби.

13. Ці правила повинні застосовуватися неупереджено, без будь-якої дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігійних, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, приналежності до національних меншостей, майнового статусу, народження або іншого статусу.

Умови тюремного ув'язнення

Прийом

14. Ніхто не може бути ув'язнений без належним чином оформленого рішення, відповідно до вимог національного законодавства.

Розподіл та розміщення

- 17.1. По можливості, ув'язнені повинні направлятися для відбуття покарання в пенітенціарні установи, розташовані поблизу від міста проживання або місць соціальної реабілітації.
- 18.1. Розміщення ув'язнених, і зокрема, надання місць для сну, повинне проводитися з повагою до людської гідності та, по можливості, із забезпеченням можливості усамітнення, а також відповідно до санітарно-гігієнічних вимог з урахуванням кліматичних умов, і зокрема, площі, кубатури приміщення, освітлення, опалення та вентиляції.
- 18.2. У всіх будівлях, де ув'язнені повинні мешкати, працювати або збиратися:
- а. вікна мусять бути достатньо великими, аби ув'язнені могли читати чи працювати при природному освітленні в нормальних умовах, та забезпечувався приплив свіжого повітря, крім тих випадків, коли є відповідна система кондиціонування повітря;
  - б. штучне освітлення мусить відповідати загальноприйнятим технічним нормам; та повинна бути передбачена система сигналізації, яка дозволяє ув'язненим негайно встановлювати контакт із персоналом.
- 18.8. При ухваленні рішення щодо направлення ув'язненого до тої чи іншої пенітенціарної установи або в конкретне відділення пенітенціарної установи треба належним чином враховувати необхідність утримувати під вартою:
- а. підслідних окремо від засуджених;
  - б. чоловіків окремо від жінок; та
  - с. молодих ув'язнених окремо від ув'язнених старшого віку.

Гігієна

- 19.1. Всі частини кожного пенітенціарного закладу повинні постійно утримуватися в порядку та чистоті.
- 19.2. При поміщенні ув'язнених до пенітенціарної установи камери або інші приміщення, в яких вони розміщуються, мусять бути чистими.
- 19.3. Ув'язнені повинні мати безперешкодний доступ до санітарних засобів, які відповідають вимогам гігієни та дозволяють усамітнення.

- 19.4. Ванних і душевих повинно бути достатньо для того, аби кожен ув'язнений міг користуватися ними при температурі, яка відповідає клімату, по можливості щодня, але не менш двох разів на тиждень або частіше, якщо це необхідно для підтримки гігієни.
- 19.5. Ув'язнені мусять утримувати себе, свій одяг і спальні місця в чистому та охайному вигляді.
- 19.6. Адміністрація пенітенціарної установи має забезпечувати їм для цього відповідні засоби, включаючи туалетні приналежності, а також приналежності та матеріали для підтримки чистоти.
- 19.7. Слід передбачити необхідні заходи для задоволення санітарних потреб жінок.

Одяг та постільні приналежності

- 20.1. Ув'язненні, які не мають власного прийнятного одягу, мають забезпечуватися одягом, який відповідає клімату.
- 20.2. Цей одяг не повинен бути ганебним або принижуючим.
- 20.3. Весь одяг має бути в гарному стані та при необхідності замінюватися.
- 20.4. Ув'язнених, які отримали дозвіл на вихід за межі місця ув'язнення, не можна змушувати вдягати одяг, який видає в них ув'язнених.
21. Кожен ув'язнений забезпечується окремим ліжком та індивідуальними постільними приналежностями, які утримуються в належному порядку та у гарному стані та оновлюються з частотою, необхідною для підтримки їхньої чистоти.

Харчування

- 21.1. Ув'язнені забезпечуються комплексним харчуванням з урахуванням їх віку, стану здоров'я, релігії, культури та характеру їхньої роботи.
- 21.2. Вимоги щодо раціону харчування, включаючи мінімальну кількість калорій та білків, визначаються національним законодавством.
- 21.3. Їжа мусить готуватися та подаватися з урахуванням гігієнічних вимог.
- 21.4. Прийом їжі організується тричі на день з розумними інтервалами.
- 21.5. Ув'язнені повинні завжди мати доступ до чистої питної води.
- 21.6. Лікар або кваліфікована медична сестра можуть приписати змінити раціон харчування окремому ув'язненому, якщо це необхідно з медичних міркувань.

Правова допомога

- 23.1. Всі ув'язнені мають право на отримання правової допомоги, і адміністрація пенітенціарної установи зобов'язана надати розумні можливості для отримання доступу до такої допомоги.
- 23.2. Ув'язнені можуть радитися з будь-яких правових питань з юристом за своїм вибором та за свій рахунок.
- 23.3. У тих випадках, коли існує визнана система безкоштовної правової допомоги, адміністрація зобов'язана проінформувати про це всіх ув'язнених.

- 23.4. Консультації та будь-яке спілкування між ув'язненими і їхніми юристами, включаючи листування з правових питань, повинні бути конфіденційними.
- 23.5. За виняткових обставин судовий орган може встановити обмеження щодо такої конфіденційності з метою запобігання тяжких злочинів або серйозної загрози безпеці в пенітенціарній установі.
- 23.6. Ув'язнені повинні мати доступ до документів, які стосуються процесуальних дій щодо них, або мати можливість тримати такі документи в себе.

Контакти із зовнішнім світом

- 24.1. Ув'язненим необхідно дозволяти максимально часто спілкуватися поштою, по телефону або в інші способи спілкування зі своїми родинами, іншими особами та представниками зовнішніх організацій; необхідно дозволяти також відвідування ув'язнених зазначеними особами.
- 24.2. Контакти та відвідування можуть бути обмежені або поставлені під контроль, якщо це необхідно для продовження кримінального розслідування, підтримки порядку та безпеки, запобігання кримінальним злочинам та захисту жертв злочинів, проте такі обмеження, включаючи спеціальні обмеження, визначені судовим органом, повинні допускати прийнятний мінімальний рівень контактів.
- 24.10. Ув'язнені мусять мати можливість регулярно одержувати інформацію про суспільні події, отримуючи за передплатою або читаючи газети, періодичні видання та інші публікації, а також по радіо або телебаченню, за винятком, коли в окремих випадках судовий орган визначає конкретну заборону на певний період.

Фізичні вправи та дозвілля

- 27.1. Кожен ув'язнений мусить мати можливість не менше години щодня займатися фізичними вправами на відкритому повітрі, якщо дозволяє погода.

Навчання

- 28.1. Кожна пенітенціарна установа мусить прагнути надати всім ув'язненим доступ до освітніх програм, які повинні бути максимально всебічними та відповідати індивідуальним потребам ув'язнених та їхнім прагненням.

Свобода думки, совісті та релігії

- 29.1. Треба поважати свободу думки, совісті та релігії ув'язнених.

Майно ув'язнених

- 31.1. Все майно ув'язнених, яке відповідно до правил внутрішнього розпорядку їм не дозволяється мати при собі, після прибуття до пенітенціарної установи здається на відповідальне зберігання.
- 31.5. Ув'язнені повинні мати право, з урахуванням вимог гігієни, порядку та безпеки, купувати або в інший спосіб придбавати для особистого корис-

тування товари, включаючи харчі та напої, за цінами, які не перевищують надмірно ціни на аналогічні товари на волі.

Перевезення ув'язнених

- 33.2. Забороняється перевезення ув'язнених у недостатньо провітрюваних та освітлюваних транспортних засобах, або в умовах, які створюють для них непотрібні незручності або ображають їх гідність.
- 33.3. Перевезення ув'язнених має здійснюватися за рахунок та під керівництвом органів державної влади.

Тюремне ув'язнення малолітніх

- 35.1. Якщо у якості винятку діти до 18 років утримуються у пенітенціарних установах для дорослих, адміністрація мусить забезпечити в додаток до послуг, які надаються всім ув'язненим, аби малолітні ув'язнені мали доступ до соціальних, психологічних та освітніх послуг, до релігійної підтримки, до програм дозвілля або їх еквівалентів, які доступні їхнім одноліткам на волі.
- 35.2. Кожен неповнолітній ув'язнений шкільного віку, який має право на обов'язкову освіту, повинен мати доступ до такої освіти.
- 35.3. Додаткова допомога повинна надаватися малолітнім, звільненим з місць позбавлення волі.
- 35.4. Якщо неповнолітні перебувають у пенітенціарній установі, вони утримуються окремо від дорослих, якщо тільки не буде визнано, що це суперечить інтересам малолітніх.

Немовлята

- 36.1. Немовлята можуть залишатися в місцях позбавлення волі з кимось з батьків лише у випадку, коли це в максимальному ступені відповідає їхнім інтересам. З ними не можна поводитися, як з ув'язненими.
- 36.2. Якщо немовлятам дозволено залишитися в місцях позбавлення волі з кимось з батьків, треба передбачити в установі дитячу кімнату з кваліфікованим персоналом, в якій діти перебуватимуть протягом того часу, коли їхні батьки займаються діяльністю, при якій немовля не може бути присутня.
- 36.3. Для добробуту таких дітей варто передбачити окреме приміщення.

Охорона здоров'я. Медичне обслуговування

- 39. Адміністрація пенітенціарних установ мусить забезпечувати охорону здоров'я всіх ув'язнених цих установ.

Організація медичного обслуговування в пенітенціарних закладах

- 40.1. Медичні послуги в пенітенціарних установах мусять організовуватися в тісній співпраці із цивільними органами охорони здоров'я громади чи країни.
- 40.3. Ув'язнені мусять мати доступ до медичних послуг, які існують у країні, без дискримінації за ознакою їхнього правового становища.

- 40.5. Всі необхідні медичні, хірургічні та психіатричні послуги, у тому числі наявні в цивільних установах, мусять бути надані ув'язненим для цього.

Медичний та санітарний персонал

- 41.1. Кожен пенітенціарний заклад мусить мати не менше одного лікаря, який має відповідну кваліфікацію лікаря-терапевта.
- 41.2. Мусять вживатися заходи задля забезпечення при потребі термінової невідкладної допомоги доступу до послуг кваліфікованого лікаря.
- 41.3. Якщо пенітенціарні установи не мають штатного лікаря, ці заклади повинен регулярно відвідувати лікар, який працює за сумісництвом.
- 41.4. Кожна пенітенціарна установа повинна мати персонал, який має належну медичну підготовку.
- 41.5. Кожному ув'язненому мусять бути доступні послуги кваліфікованих дантистів та окулістів.

Медичний догляд

- 46.1. Якщо в пенітенціарній установі не можливо надати спеціалізоване лікування хворим ув'язненим, яким воно потрібне, такі хворі мають бути переведені до спеціалізованої установи або цивільної лікарні.
- 46.2. Якщо пенітенціарна установа має власну лікарню, вона мусить бути достатньо укомплектована персоналом та устаткуванням для належного догляду та лікування ув'язнених, яких направляють до цієї лікарні.

Психічне здоров'я

- 47.1. Нагляд та лікування ув'язнених, які страждають психічними розладами або аномаліями, та на яких не обов'язково поширюються положення Правила 12, мусять відбуватися в спеціалізованих пенітенціарних установах або відділеннях, які знаходяться під медичним контролем.
- 47.2. Медична служба пенітенціарної установи має забезпечити психіатричне лікування всіх ув'язнених, які потребують такого лікування, і приділяти особливу увагу запобіганню суїцидів.

Застосування сили

- 64.1. Персонал пенітенціарної установи не має застосовувати силу щодо ув'язнених за винятком випадків самооборони або у випадках спроби втечі, або активного чи пасивного фізичного опору встановленому законом порядку, і завжди це мусять бути крайні заходи.
- 64.2. Масштаби застосування сили мусять бути мінімально необхідними і вона має застосовуватися по можливості на мінімальний період.

Заходи стримування

- 68.1. Використання ланцюгів і кайданів має бути заборонено.
- 68.2. Наручники, гамівні сорочки та інші засоби обмеження руху не застосовують за винятком наступних випадків:

а. якщо це необхідно для запобігання втечі під час перевезення, за умови, що вони будуть зняті, коли ув'язнений з'явиться перед судовою або адміністративною владою, якщо адміністративна влада не прийме іншого рішення; або
б. за наказом начальника, якщо інші методи контролю не дають результатів, для запобігання нанесенню ув'язненим травм самому собі, іншим або для запобігання серйозного псування майна, за умови, що в таких випадках начальник негайно має сповістити про це лікаря та доповісти до вищої інстанції пенітенціарної влади.

68. 3. Засоби стримування не повинні застосовуватися довше, аніж це абсолютно необхідно.

68. 4. Характер застосування засобів стримування конкретно мусить визначатися національним законодавством.

Зброя

69.1. Персонал пенітенціарних установ не повинен носити смертоносної зброї в межах пенітенціарної установи, за винятком надзвичайних оперативних обставин,

69. 2. Відкрите носіння іншої зброї, включаючи кийки, персоналом, який працює в безпосередньому контакті з ув'язненими в межах пенітенціарного закладу, має бути заборонено, за винятком випадків, коли вони необхідні для забезпечення режиму та безпеки під час конкретного інциденту.

69. 3. Зброя не повинна видаватися працівникам, які не пройшли підготовку з його застосування.

Прохання та скарги

70.1. Ув'язненні, індивідуально або групою, мусять мати широкі можливості для подання прохань або скарг начальнику пенітенціарної установи або до будь-якої іншої компетентної інстанції.

70. 4. Ув'язнені не повинні каратися за висловлення прохання або скарги.

70. 5. Компетентна інстанція повинна брати до уваги будь-які письмові скарги від родичів ув'язненого, якщо в них є підстави припускати, що права ув'язненого були порушені.

70. 6. Жодна скарга законного представника або організації, яка займається питаннями належного поводження з ув'язненими, не може бути представлена від імені ув'язненого, якщо цей ув'язнений не надав на це згоду.

70. 7. Ув'язнені мають право на отримання юридичних консультацій щодо порядку направлення скарг та апеляцій, а також на юридичну допомогу, коли цього вимагають інтереси правосуддя.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ПРАВА ДИТИНИ (витяги)

(редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року)

Стаття 3

1. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.
2. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.
3. Держави-учасниці забезпечують, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Стаття 6

1. Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя.
2. Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини.

Стаття 8

1. Держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання.
2. Якщо дитина протизаконно позбавляється частини або всіх елементів своєї індивідуальності, Держави-учасниці забезпечують їй необхідну допомогу і захист для найшвидшого відновлення її індивідуальності.

Стаття 9

1. Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.
4. У тих випадках, коли таке розлучення впливає з якого-небудь рішення, прийнятого Державою-учасницею, наприклад, при арешті, тюремному ув'язненні, висилці, депортації чи смерті (включаючи смерть, що настала через будь-яку причину під час перебування даної особи у віданні держави)

одного чи обох батьків або дитини, така Держава-учасниця надає батькам, дитині чи, якщо це необхідно, іншому члену сім'ї на їх прохання необхідну інформацію щодо місцеперебування відсутнього члена (членів) сім'ї, якщо надання цієї інформації не завдає шкоди добробуту дитини. Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого прохання само по собі не призводило до несприятливих наслідків для відповідної особи (осіб).

Стаття 12

1. Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.
2. з цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

Стаття 13

1. Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини.
2. Здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, проте ними можуть бути лише ті обмеження, які передбачені законом і необхідні:
  - a) для поваги прав і репутації інших осіб; або
  - b) для охорони державної безпеки, громадського порядку (public order), або здоров'я, або моралі населення.

Стаття 16

1. Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.
2. Дитина має право на захист закону від такого втручання або посягання.

Стаття 19

1. Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поведіння та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

2. Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури.

Стаття 20

1. Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою.
2. Держави-учасниці відповідно до своїх національних законів забезпечують зміну догляду за дитиною.
3. Такий догляд може включати, зокрема, передачу на виховання, «кафала» за ісламським правом, усиновлення або, за необхідності, направлення до відповідних установ по догляду за дітьми. Під час розгляду варіантів зміни необхідно належним чином враховувати бажаність наступництва виховання дитини, її етнічне походження, релігійну і культурну належність і рідну мову.

Стаття 23

1. Держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства.
2. Держави-учасниці визнають право неповноцінної дитини на особливе піклування, заохочують і забезпечують надання, за умови наявності ресурсів, дитині, яка має на це право, та відповідальним за турботу про неї допомогу, щодо якої подано прохання і яка відповідає стану дитини та становищу її батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину.
3. На забезпечення особливих потреб неповноцінної дитини допомога згідно з пунктом 2 цієї статті надається при можливості безкоштовно з урахуванням фінансових ресурсів батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину, та має на меті забезпечення неповноцінній дитині ефективного доступу до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку таким чином, який призводить до найбільш повного по можливості втягнення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особи, включаючи культурний і духовний розвиток дитини.

Стаття 24

1. Держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікуван-

ня хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я.

Стаття 25

Держави-учасниці визнають права дитини, яка віддана компетентними органами на піклування з метою догляду за нею, її захисту або фізичного чи психічного лікування, на періодичну оцінку лікування, наданого дитині, і всіх інших умов, пов'язаних з таким піклуванням про дитину.

Стаття 26

1. Держави-учасниці визнають за кожною дитиною право користуватися благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування, і вживають необхідних заходів щодо досягнення повного здійснення цього права згідно з їх національним законодавством.

Стаття 27

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

Стаття 28

1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:
  - a) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту;
  - b) сприяють розвитку різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги;
  - c) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;
  - d) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;
  - e) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.
2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції.

Стаття 30

У таких державах, де існують етнічні, релігійні або мовні меншості чи особи з числа корінного населення, дитині, яка належить до таких меншо-

стей чи корінного населення, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Стаття 31

1. Держави-учасниці визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом.
2. Держави-учасниці поважають і заохочують право дитини на всебічну участь у культурному і творчому житті та сприяють наданню їй відповідних і рівних можливостей для культурної і творчої діяльності, дозвілля і відпочинку.

Стаття 32

1. Держави-учасниці визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

Стаття 37

Держави-учасниці забезпечують, щоб:

а) жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поводження чи покарання. Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років;

б) жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно з законом та використовуються лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу;

с) гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку. Зокрема, жодна позбавлена волі дитина має бути відокремлена від дорослих, якщо тільки не вважається, що в найкращих інтересах дитини цього не слід робити, та мати право підтримувати зв'язок із своєю сім'єю шляхом листування та побачень, за винятком особливих обставин;

д) жодна позбавлена волі дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оспорювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії.

Стаття 39

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини.

Стаття 40

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поводження, що сприяє розвиткові у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві.
2. з цією метою і беручи до уваги відповідні положення міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема, забезпечують, щоб:

а) жодна дитина не вважалася порушником кримінального законодавства, не була звинувачена та визнана винною в його порушенні через дію чи бездіяльність, які не були заборонені національним і міжнародним правом на час їх здійснення;

б) кожна дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство чи звинувачується в його порушенні, мала принаймні такі гарантії:

I) презумпцію невинності, поки її вина не буде доведена згідно із законом;

II) негайне і безпосереднє інформування її про звинувачення проти неї, а у випадку необхідності, через її батьків чи законних опікунів, та одержання правової й іншої необхідної допомоги при підготовці та здійсненні свого захисту;

III) невідкладне прийняття рішення з розглядуваного питання компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом у ході справедливого слухання згідно із законом у присутності адвоката чи іншої відповідної особи і, якщо це не вважається таким, що суперечить найкращим інтересам дитини, зокрема, з урахуванням її віку чи становища її батьків або законних опікунів;

IV) свобода від примусу щодо давання свідчень чи визнання вини; вивчення показань свідків звинувачення або самотійно, або за допомогою інших осіб та забезпечення рівноправної участі свідків захисту та вивчення їх свідчень;

V) якщо вважається, що дитина порушила кримінальне законодавство, повторний розгляд вищим компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом згідно із законом відповідного рішення та будь-яких вжитих у цьому зв'язку заходів;

VI) безплатна допомога перекладача, якщо дитина не розуміє використаної мови чи не розмовляє нею;

VII) повна повага її особистого життя на всіх стадіях розгляду.

3. Держави-учасниці прагнуть сприяти створенню законів, процедур, органів і установ, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, звинувачуються чи визнаються винними в його порушенні, і зокрема:

а) встановленню мінімального віку, нижче якого діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство;

б) у випадку необхідності і бажаності вжиттю заходів щодо поведінки з такими дітьми без використання судового розгляду за умов повного додержання прав людини і правових гарантій.

4. Необхідна наявність таких різних заходів, як догляд, положення про опіку і нагляд, консультативні послуги, призначення випробного строку виховання, програми навчання і професійної підготовки, та інших форм догляду, що замінюють догляд в установах, з метою забезпечення такого поведінки з дитиною, яке забезпечувало б її добробут і відповідало її становичу та характеру злочину.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ПРАВА ІНВАЛІДІВ (ВИТЯГИ)

Конвенцію ратифіковано Законом України N 1767-VI (1767-17) від 16.12.2009

Стаття 7. Діти-інваліди

1. Держави-учасниці вживають усіх необхідних заходів для забезпечення повного здійснення дітьми-інвалідами всіх прав людини й основоположних свобод нарівні з іншими дітьми.
2. В усіх діях стосовно дітей-інвалідів першочергова увага приділяється вищим інтересам дитини.
3. Держави-учасниці забезпечують, щоб діти-інваліди мали право вільно висловлювати з усіх питань, що їх зачіпають, свої погляди, які отримують належну вагомість, відповідну їхньому вікові та зрілості, нарівні з іншими дітьми й отримувати допомогу, яка відповідає інвалідності та вікові, у реалізації цього права.

Стаття 9. Доступність

1. Щоб надати інвалідам можливість вести незалежний спосіб життя й усебічно брати участь у всіх аспектах життя, держави-учасниці вживають належних заходів для забезпечення інвалідам доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих або таких, що надаються населенню, як у міських, так і в сільських районах.

Стаття 10. Право на життя

1. Держави-учасниці знову підтверджують невід’ємне право кожної людини на життя й уживають усіх необхідних заходів для забезпечення його ефективного здійснення інвалідами нарівні з іншими.

Стаття 13. Доступ до правосуддя

1. Держави-учасниці забезпечують інвалідам нарівні з іншими ефективний доступ до правосуддя, зокрема передбачаючи процесуальні та відповідні вікові корективи, які полегшують виконання ними своєї ефективної ролі прямих і опосередкованих учасників, у тому числі свідків, на всіх стадіях юридичного процесу, зокрема на стадії розслідування та інших стадіях попереднього провадження.
2. Щоб сприяти забезпеченню інвалідам ефективного доступу до правосуддя, держави-учасниці сприяють належному навчанню осіб, які працюють у сфері здійснення правосуддя, зокрема в поліції та пенітенціарній системі.

Стаття 14 Свобода та особиста недоторканність

1. Держави-учасниці забезпечують, щоб інваліди нарівні з іншими:
  - а) користувалися правом на свободу та особисту недоторканність;
  - б) не позбавлялися волі незаконно чи довільно й щоб будь-яке позбавлення волі відповідало законові, а наявність інвалідності в жодному випадку не ставала підставою для позбавлення волі.
2. Держави-учасниці забезпечують, щоб у випадку, коли на підставі якої-небудь процедури інваліди позбавляються волі, у них нарівні з іншими були гарантії, що узгоджуються з міжнародним правом з прав людини, і щоб поведження з ними відповідало цілям і принципам цієї Конвенції, зокрема забезпечення розумного пристосування.

Стаття 15 Свобода від катувань і жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання

- Ніхто не повинен піддаватися катуванням або жорстоким, нелюдським чи таким, що принижують його гідність, поведженню або покаранню. Зокрема, жодна особа не повинна без власної вільної згоди піддаватися медичним чи науковим дослідям.
2. Держави-учасниці вживають усіх ефективних законодавчих, адміністративних, судових чи інших заходів для того, щоб інваліди нарівні з іншими не піддавалися катуванням або жорстоким, нелюдським чи таким, що принижують гідність, видам поведження та покарання.

Стаття 16. Свобода від експлуатації, насилля та наруги

1. Держави-учасниці вживають усіх належних законодавчих, адміністративних, соціальних, просвітних та інших заходів для захисту інвалідів як удо-

ма, так і поза ним від усіх форм експлуатації, насилля та наруги, зокрема від тих їхніх аспектів, які мають гендерне підґрунтя.

Стаття 17 Захист особистої цілісності

Кожний інвалід має право на повагу до його фізичної та психічної цілісності нарівні з іншими.

Стаття 25 Здоров'я

Держави-учасниці визнають, що інваліди мають право на найбільш досяжний рівень здоров'я без дискримінації за ознакою інвалідності. Держави-учасниці вживають усіх належних заходів для забезпечення доступу інвалідів до послуг у сфері охорони здоров'я, які враховують гендерну специфіку, у тому числі до реабілітації за станом здоров'я.

Зокрема, держави-учасниці:

- a)** забезпечують інвалідам той самий набір, якість і рівень безплатних або недорогих послуг і програм з охорони здоров'я, що й іншим особам, зокрема у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я та за державними програмами охорони здоров'я, що пропонуються населенню;
- b)** надають ті послуги у сфері охорони здоров'я, які необхідні інвалідам безпосередньо з причини їхньої інвалідності, зокрема послуги з ранньої діагностики, а в підхожих випадках – корекції та послуги, покликані звести до мінімуму та запобігти подальшому виникненню інвалідності, зокрема серед дітей і людей похилого віку;
- c)** організують ці послуги у сфері охорони здоров'я якомога ближче до місць безпосереднього проживання цих людей, зокрема в сільських районах;
- d)** вимагають, щоб спеціалісти з охорони здоров'я надавали інвалідам послуги такої самої якості, що й іншим особам, зокрема на підставі вільної та поінформованої згоди через, серед іншого, підвищення обізнаності стосовно прав людини, достоїнства, самостійності й потреб інвалідів за рахунок навчання та прийняття етичних стандартів для державної та приватної охорони здоров'я;
- e)** забороняють дискримінацію стосовно інвалідів під час надання медичного страхування та страхування життя, якщо останнє дозволене національним правом, і передбачають, що воно надається на справедливих і розумних засадах;
- f)** не допускають дискримінаційної відмови в охороні здоров'я чи послугах у цій галузі чи отриманні їжі або рідин з причини інвалідності.

Стаття 26 Абілітація та реабілітація

1. Держави-учасниці вживають, зокрема за підтримки з боку інших інвалідів, ефективних і належних заходів для того, щоб надати інвалідам мож-

ливість для досягнення й збереження максимальної незалежності, повних фізичних, розумових, соціальних та професійних здібностей і повного включення й залучення до всіх аспектів життя. Із цією метою держави-учасниці організовують, зміцнюють та розширюють комплексні абілітаційні та реабілітаційні послуги й програми, особливо у сфері охорони здоров'я, зайнятості,

освіти й соціального обслуговування, таким чином, щоб ці послуги та програми: починали реалізовуватися якомога раніше й ґрунтувалися на багатoproфільній оцінці потреб і сильних сторін індивіда;

b) сприяли залученню та включенню до місцевої спільноти й до всіх аспектів життя суспільства, мали добровільний характер і були доступні для інвалідів якомога ближче до місць їхнього безпосереднього проживання, зокрема в сільських районах.

2. Держави-учасниці заохочують розвиток початкового й подальшого навчання спеціалістів і персоналу, які працюють у сфері абілітаційних і реабілітаційних послуг.
3. Держави-учасниці заохочують наявність, знання та використання допоміжних пристроїв і технологій, що стосуються абілітації й реабілітації та призначені для інвалідів.

Представництво Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні
Харківський інститут соціальних досліджень
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Автори – укладачі:

Белоусов Ю. Л., Кобзін Д. О., Черноусов А. М., Сірман Р. М.

Мінімальні стандарти належного поводження з дітьми в місцях несвободи:
науково-практичний посібник

Відповідальний за випуск – Андрій Черноусов
Дизайн тексту та обкладинки – Кирило Кошель

Наклад: 300 прим.

www.khisr.kharkov.ua
www.npm.org.ua

© ГО «Харківський інститут соціальних досліджень», 2013

Handwriting practice lines consisting of 25 horizontal dotted lines.

Харківський інститут
соціальних досліджень

Права людини

